

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра історії та суспільних дисциплін

Реєстраційний № _____

Магістерська робота
Виникнення та функція радянської пропаганди на Закарпатті
Добженецький Крістіан Йосипович

Студент II-го курсу
програма: 032 Історія та археологія
Ступінь вищої освіти: магістр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № _____ / 202_

Науковий керівник

Часар Іштван Степанович
старший викладач

Завідувач кафедрою :

Чотарі Ю.Ю
канд.іст. наук, доцент

Робота захищена на оцінку _____, « ___ » _____ 202_ року

Протокол № _____ / 201_

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра історії та суспільних дисциплін

Магістерська робота

Виникнення та функція радянської пропаганди на Закарпатті

Ступінь вищої освіти: магістр

Виконав: студент II-го курсу

Добженецький Крістіан Йосипович

Освітня програма: 032 Історія та археологія

Науковий керівник: **Часар Іштван Степанович**

старший викладач

Рецензент: **Сакал І. І.**

доктор філософії з галузі історичні науки, доцент

Берегове
2021

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék

A SZOVJET PROPAGANDA MEGJELENÉSE ÉS MŰKÖDÉSE KÁRPÁTALJÁN

Magiszteri dolgozat

Képzési szint: mesterképzés

Készítette: Dobzsenecky Krisztián

II. évfolyamos hallgató

Képzési program: 032 Történelem és régészet

Témavezető: Császár István

Főiskolai oktató

Recenzens: Szakál Imre

PhD., docens

Зміст

ВСТУП	6
I. Розділ. Історія пропаганди	7
1.1 Поняття пропаганди	7
1.2 Використання першої пропаганди.....	8
1.3 Методи пропаганди	11
1.4 Пропаганда та реклама.....	14
1.5 Пропаганда та мистецтво	16
1.5.1 Реалізм, соцреалізм, експресіонізм, сюрреалізм	18
II. Розділ. Радянізація Закарпаття	20
2.1 Виникнення радянської влади на Закарпатті	20
2.2 Етнічна чистка	23
2.3 Релігійне становище	25
2.4 Освітнє становище.....	26
III. Розділ. Діяльність радянської пропаганди на Закарпатті	30
3.1 Початковий період (1946-50).....	30
3.2 Пропаганда та притив до армії.....	31
3.3 Вплив комуністичної діяльності на зовнішньополітичне мислення жителів Закарпаття	33
3.4 Антирелігійна радянська пропаганда	34
3.5 Вплив пропаганди на виховання молоді Закарпаття	35
3.6 Початок культурної освіти серед угорців Закарпаття	36
IV. Розділ. „Культурна революція” на Закарпатті	38
4.1 Питання кадрів	38
4.2 Застосування пропаганди у розповсюдженні радянської культури	40
4.3 Функціонування бібліотек, музеїв та архівів	44
РЕЗЮМЕ УГОРСЬКОЮ МОВОЮ	50
РЕЗЮМЕ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	51
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	52
ДОДАТОК	56

Tartalom

BEVEZETÉS	6
I. FEJEZET. A PROPAGANDA TÖRTÉNELME	7
1.1 A propaganda fogalma	7
1.2 A propaganda első alkalmazása	8
1.3 A propaganda technikái.....	11
1.4 Reklám vs propaganda	14
1.5 Művészet vs propaganda	16
1.5.1 Realizmus, szocialista realizmus, expresszionizmus, szürrealizmus	18
II. FEJEZET. KÁRPÁTALJA SZOVJETIZÁLÁSA	20
2.1 A szovjet rendszer kialakítása Kárpátalján.....	20
2.2 Etnikai tisztogatások	23
2.3 Az egyházak helyzete.....	25
2.4 Az oktatási rendszer helyzete	26
III. FEJEZET. A szovjet propagandatevékenység Kárpátalján	30
3.1 Kezdeti Időszak (1944-50)	30
3.2 Propaganda és toborzás	31
3.3 A kommunista tevékenység hatása a kárpátaljai lakosság külpolitikai gondolkodására	33
3.4 A vallásellenes szovjet propaganda	34
3.5 A kárpátaljai ifjúságot nevelő kommunista propagandatevékenység	35
3.6 Kultúr-felvilágosítás kezdete a kárpátaljai magyarok között	36
IV. FEJEZET. A “KULTURÁLIS FORRADALOM” KÁRPÁTALJÁN	38
4.1 Káderkérdések	38
4.2 A propaganda alkalmazása a szovjet kultúra terjesztésében	40
4.3 A könyvtárak, múzeumok és levéltárak működése.....	44
ÖSSZEGZÉS	50
REZÜMÉ	51
FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM JEGYZÉKE	52
MELLÉKLET	56

Bevezetés

A XXI. században élünk, abban az időben, amikor a politika látszólag ideologizálásának és fő eszközének, a propagandának már a múlté kellene lennie. A világ számos kormánya azonban még mindig használja az érdekvérvényesítési eszközök eme fajtájának használatát. És mindegyikük a maga módján megérte ezt a fogalmat.

A első fejezet elmagyarázza, mi a propaganda, mik a propagandatípusok és technikák, és hogyan hat az emberekre. Valamint a különféle típusú propaganda osztályozása (a médiában, a reklámban, a művészetben).

A második fejezetben a fő téma a Kárpátaljáért vívott küzdelem a háború utáni években Csehszlovákia és a Szovjetunió között, a "Kárpátontúli Ukrajna" bábállamának létrehozása, az KUKP (Kárpátontúli Ukrajna Kommunista Párt) megalakulása, a szovjet rendszer későbbi megalapítása és a Szovjetunióba való beolvasztása. Ez a fejezet a kárpátaljai kisebbségekről, különösen a kárpátaljai magyarok korabeli sorsára is összpontosít, továbbá a különféle vallási felekezetek és hívők sorsáról is tájékoztat. A kommunista rendszer harcát a "nép ellenségei" ellen az erőszak és a propaganda módszereinek használata is segítette.

A harmadik fejezet a szovjet propaganda tevékenységére összpontosít. Csak idő kérdés volt, mikor a szovjetek kiépítik a propaganda rendszert Kárpátalján. A különböző propaganda más más funkcióval rendelkezett. Az egyik a toborzásra hatott, mely fő feladata volt több önkéntes jelentkező mozgósítása a Vörös Hadseregbe. Másik típusa a valláselleni propaganda, mely a hitet és hívő embereket szidta, a fő feladata a szovjet hatalomhoz nem lojális papokat és hívőket becsmérelni, ha nem akartak együttműködni, üldözni vagy megölni. Annyira nagy hatással volt a társadalomra a propaganda, hogy a helyi hatóságok beindították a szovjet ifjúság átnevelését, így létrejött a komszomol. A kárpátaljai magyarokat sem hagyták ki, megkezdődött a szovjet módra történő kulturális átnevelés.

A negyedik fejezet a háború utáni Kárpátalján zajló "kulturális forradalomról" szól. Először is, a kommunista hatóságok a helyi lakosságot a "marxizmus-leninizmus helyes útjára" akarták "átképezni", ezért új oktatási intézményeket hoztak létre, tömeges rendezvényeket, kiállításokat tartottak a "Kárpátalja felszabadítása német-magyar megszállóktól", "Kárpátontúli Ukrajna szabadságszerető népének küzdelme a német-magyar betolakodók ellen", "Kárpátontúli Ukrajna újraegyesítése Szovjet-Ukrajnával". Ennek ellenére a kultúrában megrekedt a sztálini személyi kultusz szintjén. A szovjet kultúra megalakulásával különös változások történtek, megjelentek a szovjet ünnepek, ezeket kellett betartani a „becsületes szovjet állampolgárnak”, elhagyva az egyházi

ünnepeket. Könyvtárakat, olvasóházakat és társadalmi könyvesboltokat hoztak létre és működtettek, természetesen mindet szigorú szovjet cenzúra alatt, hogy "az ellenség könyve ne kerüljön becsületes szovjet állampolgárok kezébe". Az akkori magyar dokumentumokat és csehszlovák dokumentumokat is tartalmazó archívumokat szintén cenzúrázták. Ami nem felelt meg a szovjet cenzúra "kritériumainak", azt kidobták vagy elégették.

I. FEJEZET. A PROPAGANDA TÖRTÉNELME

1.1 A propaganda fogalma

A progresszív félretájékoztatás mindig is jelen volt, és valószínűleg továbbra is jelen lesz a politikában, ameddig az ahhoz elválaszthatatlanul kapcsolódó prurális választási rendszer létezik. Kölcsönös, többirányú kapcsolat van közöttük. Abban az értelemben, hogy a filozófia megalapozza a politikai gyakorlat normatív alapját, nevezetesen a politikai doktrínák és irányzatok megalkotását, lehetővé téve a politikai cselekvési célok és eszközök hatékony rendszerének kialakítását és alkalmazását, amelynek középpontjában az "érdemes elvek" azonosítása áll.¹ Ebben a propaganda tevékenység kulcsfontosságú szerepet játszik, egyrészt azért, hogy a társadalomba hozza a politikai irányzatokat, másrészt azért, hogy strukturált politikai munkát végez az ideológia fegyvereként.

A propaganda a latin *propagare* szóból származik, ami azt jelenti, hogy "terjedni". A propaganda célja az emberek elméjének meggyőzése és manipulálása. Leggyakrabban a politikában használják, de áru, sport vagy hozzáállás népszerűsítésére is felhasználható. Mivel az ismeretek cseréjének mechanizmusát idővel összekapcsolják az egyre modernebb kommunikációs csatornákkal, a szó eredeti jelentése nem teljesen korrelál a mai megfogalmazással, és ez a változás hatékonyan hatott átmenetére. Az 1622-ben írt *Sacra Congregatio Propaganda Fide* (Szent Kongregáció a hit terjesztésére) az első ismert anyag, amely propaganda célokat szolgál. Megjelent XV. Gergely pápa felszentelt bullájában. A dokumentum célja a katolikus hívek számának növelése volt a protestáns vallás terjedésének lassítása érdekében. Ez a fajta propaganda csak a huszadik században jelent meg a mindennapi életben. A propaganda a sajtó és a tömegkommunikáció térnyerésével és megerősödésével élénkült meg, fontosságát felismerték és bevezették az I. és II. világháború idején a mindennapi kommunikációba. Elismerték, hogy a propaganda hatékony eszköz lehet egy konfliktusban, amely képes gyűlöletkeltésre, amikor először tudatosan alkalmazták az I. világháborúban.

Több tudós is megvizsgálta a propaganda szerepét és fontosságát is, különös tekintettel a fenti eseményekre. *Harold D. Lasswell* kutatta az I. világháborúban elfoglalt helyzetét, és megállapításait közzétette az 1927-ben megjelent *Propaganda Technique in the World War I* című könyvben. Elmondása szerint „a háború sikeréhez az államnak el kell nyernie a nemzetnek a polgárai támogatását, más országokat, mint lehetséges szövetségeket maga mellé kell állítani, valamint

¹ GÁL JÁNOS: A politikai propaganda funkciójáról in. *Korunk* 1982. 03. 161. o.

próbálni az ellenség népében gyűlöletet kelteni saját vezetőik felé, azzal az indokkal, hogy a háború csak nekik kedvez és a népnek nem. Mindezeknek eszköze lehet a propaganda”².

Edward Bernays a propagandista pozícióját írja le az 1928-ban megjelent *Propaganda* című könyvében. Azt állítja, hogy „a közvélemény fontos, és hogy a kultúra hatalmas rendtelenség, amelyet az "intelligens kisebbségnek" ki kell találnia”.³ A propagandista feladata az emberek tudatának és gondolkodásának összehangolása; tanácsokkal látja el őket: mit kell tenniük, és mi legyen a prioritásuk. A valóságban szűrnie kell a híreket, hogy meghatározza, mi releváns és mi nem.

Jacques Ellul francia filozófus szintén megkérdőjelezte a propaganda szerepét a háborúban és a kultúrában. Véleménye szerint ez a politikai célok elérésének módja fegyverek vagy agresszió használata nélkül, és egyszerre kell vonzania mind az egyéneket, mind a tömegeket.

A „józan ész” propagandáját *Joseph Goebbels* hozta létre az 1930-as években. Goebbels küldetése a tömegek fanatizálása volt, és véget vetett a Harmadik Birodalomban élő "ellenségnek" (zsidóknak). A Harmadik Birodalom új propagandaminisztériumot hozott létre, amelynek ő lett a vezetője, mivel ez a fajta tevékenység annyira különbözött az összes korábbi kormányzati hivatástól. Még soha nem kapott addig egy politikai vezető sem ekkor szabad kezet az ideológiai befojásolásban.

Az internet, a televízió, a rádió és a számos utcai plakát térnyerésével az 1980-as évektől kezdve ezek a feltörekvő módszerek váltak a terjesztés elsődleges eszközévé. A propaganda a marketing módszerévé fejlődött, azzal a céllal, hogy ösztönözze az embereket az eladott áruk megvásárlására.

A politika mindig is gondos tervezésre és intuitív propagandára támaszkodott. A totalitárius kormány nem hagyta a véletlenre azt a fajta propagandát, amely a legjobban szolgálta a politikai vezetés érdekeit. Összekapcsolta a pszichológiát az emberi tapasztalattal és értelmezéssel, propaganda erőfeszítéseit ezekre a területekre koncentrálni. Megpróbálta megérteni és manipulálni a statisztikai elveken alapuló pszichológiai törvényeket. Egy nagyszabású pszichológiai kísérlet képét vázolták fel, majd ezt alkalmazták a gyakorlatban.

1.2 A propaganda első alkalmazása

A propaganda a Bibliára vezethető vissza Adam Clarke brit metodista teológus szerint. A későbbi megfigyelőket megtévesztő beszámolók terjesztésének isteni tilalma inspirálta, hogy óvakodjanak a "hamis jelentések terjesztőitől", akiknek a bűne a nézeteltérés és a bizalmatlanság

² HAROLD DWIGHT LASSWELL: *Propaganda Technique in World War I* New York: Smith. 1927. 187 o.

³ EDWARD BERNAYS: *Propaganda* New York: Horace Liveright 1928. 27o.

magjainak elvetése, megakadályozva a földi összhangot. A tiltás a Tórából származik, amely így szól:
"Ne rágalmazza a népét!"

A talmudi bölcsek sokkal tovább léptek a Tóra tilalmainak érvényesítésében: a spekulációt és a félrevezető pletykákat minden gonosz gyökerének tekintették, és Isten tagadásának nyilvánították. Az álhírek közzétételét tiltó királyi végzést már 1275-ben kiadták Angliában. Az isteni tilalom nemcsak a pletyka terjesztésére, hanem azok kézhezvételére is vonatkozik, derül ki egy széljegyzetből, amelyet John Wesley, anglikán lelkész 1739-ben tett közzé. Az ősi médiumláncban ezek a folyamatok legalább ugyanolyan fontosak voltak, mint a mai viszonyok között az adótoronyok és az antennák. ⁴A terjesztés, a kézbesítés és természetesen a propaganda azok a cselekvési módok, amelyek összekapcsolják az átviteli lánc két végét. Úgy tűnik, hogy ezek csupán hétköznapi cselekedetek, de befolyásuk nagyon is komoly. Legalábbis a Szókratész és a szofisták közötti klasszikus vita idején a meggyőzés felhasználásával és etikájával kapcsolatos vitákban is nyomon követhetők. Míg Platón Gorgiásza fenntartásait fejezi ki a meggyőzés erkölcsével kapcsolatban - a meggyőzés nem csupán trükk, amellyel ösztönösen cselekszünk és irracionális ítéleteket hozunk? -, ami a mi céljaink szempontjából fontos, hogy ez a párbeszéd figyelmen kívül hagyja a meggyőzés e formájának mértékét, valamint a retorika által alkalmazott anyagi eszközöket. Cicero tudományosan fogalmazott: a meggyőzés három célját „káprázatnak, utasításnak és befolyásnak”⁵ írta le.

Vallási-egyházi környezetben a propaganda nem tartott sokáig. A propagandát először a modern művészeti formák és a technológiai fejlődés ösztönzésére használták. A propaganda például a reformáció után jelentős szerepet játszott a kiadványok terjesztésében. Luther modern egyházi intézményeinek működéséhez könyvekre volt szükség. Bár a szót a katolikus egyház hozta létre, etimológiája később a francia forradalom utáni jelentős változásra mutat, ahol a legkülönbözőbb szekularizált intézményeknél alkalmazták. 1790 óta ezt a szót Európában mind az ész evangéliumát népszerűsíteni kívánó liberálisok, mind az ellenforradalmárok használják, akik aggódnak amiatt, hogy a propaganda káros, amelyet a gonosz újítók alkotta metaforikus fenevadnak képzelnek el.⁶ Így a propaganda a civil társadalom fejlődésének modern alapjává vált ebben a kialakulóban lévő politikai környezetben azáltal, hogy széles körben terjesztette az emberi jogokon és az egyenlőségen alapuló javaslatokat.

⁴ VIRÁNYI PÉTER: A propaganda természete Jelkép 2019/3. Szám 3. 3. o.

⁵ u.o.

⁶ VIRÁNYI 2019 4. o.

A politikai propaganda mindaddig létezett, amióta a politikai versengés és a harc fennállt. A francia forradalom idején egy modern forradalmi propaganda jelent meg a filozófia és a politika konvergenciájából, valamint a gyorsan terjedő nyomdatechnika alkalmazásának eredményeként. "Ezután megtörtént az első propaganda-erőfeszítés, és ez volt az első háborús propaganda" - magyarázza *Jean-Marie Domenach* 1950-es *La propagande politique (Politikai propaganda)* című könyvében.⁷ Először szabadult fel és egyesült egy ideológia szolgálatában, amely egyedül célozta meg az egyetemességet. Először kapcsolódik egy ideológia kiterjesztése a bel- és külpolitikához, és ennek a valóságnak az eredményeként elkerülhetetlenül előkerülnek a téves információk. A propaganda történelmét végigtekintve felfedezzük ezt az összefüggést, vagyis azt, hogy a propaganda valójában nem más, mint a háború folytatása vagy helyettesítése más technikával, vagy akár hozzájárulás a háború kitöréséhez.

A "propaganda" kifejezés a társadalmi érintkezés egyik formáját jelenti. Vagyis társadalmi termék, a kultúra terméke, és csak ebben a környezetben működhet. A társadalom tagjai mesterségesen generálják, hasonlóan az interperszonális, a kollektív, a vállalati vagy a tömegkommunikációhoz, és nem a társadalom egésze fejleszti. Megtalálhatjuk Umberto Eco elképzeléseit is, ha továbbmegyünk ebbe a racionális síkba. Mint írta, "a kulturális szektor gyakran előszeretettel értékesített előre csomagolt eredményeket, hogy kiegészítse a terméket a használati utasítással, a bejegyzésre adott reakcióval"⁸, a népi kultúrára utalt. Ha azonban a "kulturális szektor" kifejezést a "propagandával" helyettesítjük, akkor ugyanazon vonásokat látjuk minden formájában: tipizálásban, sztereotípiákban, konzervativizmusban, elsajátításban és kizsákmányolásban.

A művészettörténet, a történelem, a vallás, a kommunikáció, az oktatás, a médiatudomány, az irodalmi elemzés, a retorika, a kultúraelmélet, a politikatudomány, a pszichológia és a szociológia egyaránt hasznot húz a kutatásából. A propaganda felfrissült és tartós, mert a társadalomtudományok számos kutatási területét keresztezi, kihívást jelent, mert az átfedésben lévő fogalmak újjáélesztését ígéri, és maga is megújul olyan fogalmakkal, mint az ideológia, a marketing vagy az indoktrináció. A propagandának messzemenő következményei vannak, és tökéletes a célzott kutatáshoz, mint összetartó gyakorlat vagy tevékenységek összessége, mivel egyedülálló gyökereiért és gazdag múltjáért felróható, és hajlamos megérteni a tartalom jelenben történő értékesítését.

⁷ VIRÁNYI 2019 4. o.

⁸ UMBERTO ECO: A rossz ízlés struktúrája. (Fordította Szabó Győző) In: Eco, Umberto A nyitott mű. Budapest, Gondolat. 1976 28. o.

1.3 A propaganda technikái

A propaganda Anthony R. Pratkanis és Elliot Aronson amerikai pszichológusok szerint tömeges befolyás, amely képeket manipulál és pszichológiai módszereket alkalmaz. A propaganda egy meghatározott nézőpont bemutatása azzal a szándékkal, hogy a nézőpontot elfogadják a befogadók. "A propaganda általában egy napirend, egy ideológia elfogadását szolgálja, hallgatósággal, ha lehetséges, hazugság és megtévesztés révén"⁹ - folytatják.

Nagyon sokféleképpen lehetséges az, hogy a félretájékoztatás a helyzetnek megfelelő pszichológiai hatással legyen a célközönségre. Bizonyos eredményeket csak megfelelő módszerekkel lehet elérni, olyan elemekre összpontosítva, amelyekről úgy érezzük, hogy a kívánt hatással lennének azokra az emberekre, akiket érinteni akarunk. Ugyanakkor számos megközelítés létezik a témához. Ha az a célunk, hogy minél több ember támogassa álláspontunkat, akkor hangsúlyozhatjuk az előnyöket, de hasznos lehet az ellenfél helyzetének hiányosságainak bármilyen módon történő bemutatása is. Az alábbiakban röviden áttekintjük az évek során alkalmazott különféle technikákat:

- **Ad hominem:** latin kifejezés egy kampányról, amelyben az ellenfél hibáit, tulajdonságait és vágyait támadják, főleg azért, hogy eltereljék a figyelmet érveitől.
- **Ad nauseam:** ennek az érvelési technikának az a lényege, hogy egy érvelést addig ismételnék, amíg az nem válik sikeressé - általában egyszerű szlogen formájában -, hogy a legtöbb ember felismerje tényként.
- **Pánik, félelem belenevelése a népességbe:** Például Németországban Goebbels idején propaganda folyt, amely azt állította, hogy a Szövetségesek ki akarják irtani a német népet.
- Egyes előítéletek kihasználása valamilyen csoport (népcsoport, vallási közösség, stb.) ellen, vagy félrevezető célból, egyes dolgok megmásításával, kiszínezésével. Lekicsinylése, alsóbbrendűnek való titulálása a kiszemelt félnek.
- **Bandwagon:** ez egy kifejezés arra, amikor próbálják a célközönséget meggyőzni, hogy csatlakozzanak hozzájuk, – vegyenek részt velük például a harcban –, és ezt úgy érik el, hogy az ún. csordaszellemre apellálnak. Tehát azt hangoztatják, hogy „ők is velünk vannak, legyetek ti is”.
- **Elkerülhetetlen győzelemmel való érvelés:** mindazokat, akik még nem ugrottak be a kocsiba, felkérlik erre, és kísérik el azokat, akik még mindig a győzelem felé tartanak. Ez

⁹ PRATKANIS, ANTHONY R. – ARONSON, ELLIOT: A rábeszélőgépek – élni és visszaélni a meggyőzés mindennapos mesterségével. Budapest, Ab Ovo. 1992 14. o.

lényegében megegyezik az előzővel, azzal a különbséggel, hogy a kölcsönös cél győzelmét már feltételezzük, és bárki, aki nem hajlandó hozzájárulni, csak téved.

- **Híres, szép, sikeres emberek felhasználása.** Amikor valaki olyasmit hirdet, ami egyesek számára példaképnek tűnik, egy irigylésre méltó egyén, a hétköznapi emberek megpróbálják utánozni, amire vágyik. Ezt a megközelítést elsősorban a termékek értékesítésében és promóciójában alkalmazzák.
- **Személyi kultusz:** a tömegkommunikáció használata az egyén idealizálásához. Az egyént hősként képviselik, aki segíti a célcsoportot az általuk képviselt fogalmak elfogadásában.
- **A fekete vagy a fehér opció:** két választási lehetőség biztosítása, sugallva, hogy az a jó választás, amelyik oldalon azok állnak, akik a lehetőséget kínálják. „Vagy velünk vagy, vagy ellenünk.”
- Emberi színvonalat el nem érőnek mutatják be az ellenfelet, – különösen más-más etnikai csoportoknál –, gúnyneveket találnak ki, amely utal az adott nemzet, etnikai csoport sajátosságaira.
- **Parancsolás:** konkrét célok és utasítások megfogalmazásával igyekeznek egyszerűbbé tenni a döntést az közönség számára. Olyan szavakat és egyszerűbb tőmondatokat használnak, melyek egyértelműen kifejezik, hogy mire van szükség, mit kell tenni, ezáltal próbálnak kizárni minden más választási lehetőséget.
- **Félreinformálás:** hamis felvételek, képek készítése, események elferdítése.
- **Féligazság:** tulajdonképpen ez is félreinformálás, de ennél nem hamisítanak minden tény, adatot, hanem az állításoknak csak egyes részeinél nem mondanak igazat.
- **Eufória-keltés:** partik, felvonulások, ünnepek vagy ünnepek szervezése, amelyek izgatják és hálásak a célcsoport demográfiai körében, lehetővé téve, hogy valamit pozitív ügy érdekében tegyenek meg. Ez egyfajta "jutalom". Talán hatékonyabban, ha valakit külön-külön megajándékoznak valamivel, ami szerencsésnek, társnak érzi magát, akkor közelebb kerül a „megalázott” személyhez.
- **A hírek irányítása:** egyes jó, vagy rossz hírek folyamatos ismételtetése, többszöri megjelentetése, ezáltal jó vagy rossz érzet keltése a közönségben.
- **Reductio ad Hitlerum:** ellenszenvekeltés valami ellen. Egyes dolgokat, eszméket rossznak titulálnak, mert azokat olyan személyek, csoportok, országok preferálják, akiket a célközönség utál, vagy ellenszenvesnek tart. Például: „Hitler vegetáriánus volt, vegetáriánusnak lenni rossz!” Magyarázat: Azért mert Hitler rosszakat tett, vagy azért,

mert ha valamilyen felfogásban közös állásponton vagy vele, akkor morálisan is vele egy szinten vagy.

- **Elterelő manőver:** olyan adatok, eredmények előtérbe helyezése, amelyek tulajdonképpen lényegtelenek, de így könnyebben el lehet terelni a figyelmet egyes dolgokról, eseményekről.
- **Leegyszerűsítés:** tömondatok, egyszerű kifejezések használata, amelyek lényegre törően informálják a célközönséget. Sokak számára buzdítóbb lehet egy rövidebb felszólítás is, mint egy hosszabb mondat, többen elvesznek a részletekben.
- **Bűnbak kikiáltása:** egyes személyeket, csoportokat hibáztatnak bizonyos tettekért, eseményekért, ezáltal ellenszenvet keltenek a népben.
- **Sztereotípiák kihasználása:** olyan modellek létrehozása, tényezők és attribútumok bemutatása, amelyek a nézőket arra készítetik, hogy többet tudjanak megtudni a hozzáadott országról vagy etnikai csoportról. A térképeken és szalagcímeken például van egy rajz az ellenfélről, amely minden kiemelkedő fizikai jellemzőt, például másságot hangsúlyoz.
- Olyan kifejezések felhasználata, amelyeket az emberek "értékesnek" tartanak. A béke, a demokrácia, a szabadság, a tisztesség és más pozitív kifejezések pozitív érzelmeket váltanak ki az emberekben. Minél több ezekből áll egy nyilatkozatban, annál optimistább lesz a közönség benyomása a beszélőről.

Ez nem teljes körű felsorolás, de ezek a legnépszerűbb propagandatípusok. Mindezek valamilyen hiányosságra utalnak valamilyen szinten: ha valaki hátrányos helyzetben van vagy hiányzik a szükséges képesítés, és nincs senki, akire felnézhetne, akkor valószínűbb, hogy egy jobb élet, egy álom elvárásai között bizonyos csapdába esik, vagy egyszerűen csak valahová tartozni akar.

A volt MSZMP Politikai Főiskola Propagandaelmélet című könyvében a hajdani orosz központi bizottság ideológiai osztályvezetője, Sztjepakov gondolatait vették alapul, amikor a propaganda fajtáiról írnak: "A régi "klasszikus" felosztás követése ma nyilvánvalóan nem elegendő, amikor képtelenek vagyunk megfelelően kutatni a propaganda sajátosságait és eszközeit, és azokat a leghatékonyabban megvalósítani. Ennek eredményeként meg kell különböztetni a propaganda következő formáinak legalább egyikét: szóbeli, újsági, szemléltető propaganda, rádió és propaganda televízió és videó keresztül."¹⁰

¹⁰ MSZMP Politikai Főiskola Pedagógiai Tanszék: Politikaelmélet – Válogatás a külföldi szakirodalomból, Kossuth Könyvkiadó Sokszorosító Üzeme, Budapest, 1975, 7. o.

1.4 Reklám vs propaganda

A Nyugat magazin Reklám és művészet című, 1929-ben tartott ülésén Kassák Lajos elmondta: "A reklám egyik cikket emeli a másikba: a propaganda kulturális munkát végez"¹¹. A valóságban a politika a propaganda leggyakoribb felhasználója, de a reklám nem korlátozódik a kereskedelmi reklámra. Érdekes lenne, mit tenne a társadalom a politikai vagy társadalmi hirdetésekkel kapcsolatban, amelyek nem közvetlenül reklámozzák a termékeket vagy szolgáltatásokat, hanem inkább az egészséges táplálkozást, az életmódot, az egészségtelen szokások javítását, az adományozást, a válogatást és a jólét megőrzését segítik elő.

Mindaddig, amíg tökéletesen érthetőnek találjuk, hogy motiváltak vagyunk színes nyakkendő, egy doboz mogyorós tejszokoládé, egy új autó vagy akár egy kötet vers megvásárlására, képzeletünk forrásaira támaszkodva ezt az ösztönt és fantáziát keressük. Erősíteni akarják a reklámot egész érzéki apparátusunkkal: „adj nekünk” Ugyanakkor riadtan és tétován tájékozódunk a szánkat, amikor ezekkel az eszközökkel próbálják elfogadni a helyes politikai gondolkodás, embertársainkkal való viselkedés, jól felfogott közérdek eredményét, csak elvonatkoztatva az intellektuális képességektől, a megismeréstől, belátástól.¹²

Urbányi János 1930-ban kiadott *A reklám kézikönyvében* úgy fogalmaz, hogy a propagandát üző az ellentétes nézeten lévővel (nem ellenféllel) békés úton, tárgyilagos, komoly érvek hangoztatásával kívánja véleményét elfogadtatni. A tevékenység tárgya pedig a közügyekre vonatkozik. Majd gondolatát így folytatja: propaganda és a reklám valamilyen pozitívummal kívánja a közvéleményt megteremteni, az agitáció megelégszik azzal, hogy egy negatívumot tud a közvéleménybe beoltani¹³.

Nem cáfolhatjuk a propaganda szoros kapcsolatát a reklámokkal, ha a marketing szemszögéből vizsgáljuk. A marketing értelmezése szerint minden a „termék” kategóriába tartozik, ami eladható, legyen az jószág, szolgáltatás, ötlet stb. Ez teljesen megfelel a propaganda termékszerű megközelítésének. Egyfajta szolgáltatásról van szó. Ahogyan a politikai erők is egyre inkább önmagukat, illetve (szak)politikai ígéretüket akarják megismertetni, így válik egyre hasonlóbba a marketing és ezen belül a politikai marketing a propagandához.¹⁴ Annak ellenére, hogy egyes újságok rossz szavakat használnak, a politikai propaganda és a taktika nem ugyanaz. A klaszikus propaganda,

¹¹ VIRÁNYI PÉTER Több mint reklámtörténelem. Budapest, Gondolat. 2017, 18. o.

¹² u.o. 29. o.

¹³ URBÁNYI JÁNOS A reklám kézikönyve. A kereskedelmi szakoktatás könyvtára. Budapest, Kereskedelmi Szakiskolai Tanárok Országos Egyesülete 1930, 32.o.

¹⁴ KISS BALÁZS Missziótól marketingig. Médiakutató, 2006/tavaszi. 2006, 199. o.

Elérhető: http://www.mediakutato.hu/cikk/2006_01_tavaszi/01_missziotol_marketingig 2021.03.23

ideértve a hatalmi pártok és az állam közötti kapcsolatot, leggyakrabban a diktatórikus rendszerekhez kapcsolódik. A demokratikus üzenetküldés viszont a legszorosabban kapcsolódik a liberalizmushoz, mivel azt politikai pártok, vezetők és polgári mozgalmak használják. Ha a propagandista államosítja vagy ellenőrzést gyakorol a médián, a politikai irányíthatja a marketingszakembereket.

Bernard Brochand és Jacques Lendrevie *A reklám alapkönyve* című munkájukban azt írják, hogy "a reklámot a tömegkommunikációnak szentelik", majd úgy folytatják, hogy "a reklám tiszta oldalakkal játszik, nem rejt el természetét és céljait". A hirdető nyilvántartásba veszi és felelősséget vállal nyilatkozataiért. A reklám nem kényszerít.¹⁵ A politikai vélemények árucikkek, éppúgy, mint ipari és közüzemi termékek, ezért ugyanazok a reklámstratégiák segíthetik őket a terjesztésben. "Régi mondás, hogy az emberek a felismerhetőbb márkát részesítik előnyben, ha az összes többi körülmény azonos vagy látszólag ugyanaz."¹⁶ Ez hasonló a politikai propagandához, amely azon a feltételezésen alapul, hogy az emberek többsége nem, vagy csak részben érti a gazdaságban vagy a politikában zajló eseményeket, valamint az ilyen társadalmi folyamatok következményeit. A politikai marketing ugyanazon az alapon működik, mint a kortárs piaci reklám: olyan politikai irányzatot vagy politikust jelent, amelyet termékként lehet vásárolni és eladni a problémák megoldására. A politikai manipuláció célja meggyőzni a befogadót, hogy az általa közvetített igazság paradigma a helyes, vagy legalábbis az alkalmas. A politikai propaganda, ellentétben a kereskedelmi üzenetküldéssel, ritkán követeli azonnali beavatkozást, és sikere nem számolható el az eladott termékek vagy szolgáltatások számával. Ez különbözik a politikai hirdetéstől vagy a háborús propagandától, amely szavazásra ösztönzi a választókat, valamint a háború vagy katonai szolgálat erőteljes támogatását.

Jakusné Harnos Éva *A kereskedelmi és politikai propaganda nyelvi eszközei* művében rámutat, hogy "a hírszerzők gyakran azt a látszatot keltették, hogy tényszerűen osztanak tényeket a világról"¹⁷. A kommunikátor ténymodellje viszont mind a tárgygyűjtést, mind a hírszerkesztést befolyásolja. A kereskedelmi propagandához képest itt más a cél, mint a címzett manipulálása (reklám). "A kereskedelmi reklám célja meggyőzni az ügyfelet arról, hogy az áru vagy szolgáltatás reklámozását igényli; hogy ez megoldást jelent dilemmájára, és meg kell vásárolnia".¹⁸ A koncepciót, a nézőpontot vagy az ötletet ugyanúgy kell eladni, mint a mosóport; a technikák, és a stratégiák is ugyanazok.

¹⁵ BROCHAND, BERNARD – LENDREVIE, JACQUES *A reklám alapkönyve*. Budapest, KJK – KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó. 2004, 77.o.

¹⁶ u.o.

¹⁷ JAKUSNÉ HARNOS ÉVA *A kereskedelmi és a politikai propaganda nyelvi eszközei*. Magyar Nyelvőr, 129/4. 2005, 419–436.

¹⁸ u.o.

Az 1929-es müncheni Nemzetközi Reklámkiállítás első kiállítótermében a résztvevőt markáns poszter fogadta. A plakát egy emberi fejet ábrázolt, abban a pillanatban, amikor egy hatalmas kalapács sújt rá. A plakát alatt ez a szó állt: „A reklám”. Azóta sem határozták meg ilyen pontosan a reklám természetét, mint ez a maró gúnyval és józan logikával felrajzolt morbid plakát. Mert mi más a reklám, mint a csendes tűréssel és beletörődéssel odatartott főre hulló kalapácsütés? A kalapács a reklám. A kalapácsütés fogalmában benne van a reklám mindhárom alkotó eleme: a külső, szándékos erő, mely sújtani (hatni) akar, az eszköz, mely elvégzi ezt az ütést (hat), és végül az egyén legértékesebbnek mondott, valójában azonban legkönnyebben befolyásolható szellemi tulajdonsága: az ítélőképessége.¹⁹ Ha e szövegben a „reklám” szót a „propaganda” szóra cseréljük, akkor az utóbbinak is megragadtuk a lényegét.

"A propaganda, mint a marketingkommunikáció egyik eleme, olyan stratégia, amely ösztönzi bizonyos meggyőződések, fogalmak és ideológiák tájékoztatását, terjesztését, metszését és elsajátítását"²⁰, a fentiek szerint. Célja az emberek meggyőzésének, érzéseinek, gondolkodásának, cselekedeteinek és viselkedésének megváltoztatása és megerősítése annak érdekében, hogy megértsék őket egy bizonyos nézőpontból. Ily módon tanítja, befolyásolja és formálja a tudatot. A propaganda ugyanazokat a módszereket, koncepciókat, folyamatokat, taktikákat, újságokat és szervezeteket használja, mint a szigorú kontextusban megjelenő hirdetések. Ez egy taktika, amely hasonló a hirdetésekhez. A reklám technikáinak és taktikájának alkalmazásával a propaganda nemcsak közvetíti, hanem értelmet is ad.

1.5 Művészet vs propaganda

A művészeti propaganda lényege az volt, hogy inkább a szívnek beszél, mint a fejnek. A tudósok szerint a legfontosabb szempont a láthatóság vagy a vizuális hatás. Ez befolyásolta az ember hozzáállását, azt sugallva, hogy a hosszú távú érzések megváltoztatásával próbálta megváltoztatni a személy helyzetét. A hatékony meggyőzés azon alapszik, hogy a tudatalatti elme egy gondolatot ténnyé változtat, tehát elfogadja. A propaganda által eszközként használt művészet azonban nem tekinthető meggyőzési módszernek, mivel a meggyőzést úgy írják le, hogy "mind a meggyőzött, mind a meggyőző csoport szándékos cselekedete"²¹. Ha a propaganda célpontjai nem biztosak abban, hogy manipulálni akarja őket, akkor sokkal valószínűbb, hogy megtévesztő taktikákat alkalmaznak. A

¹⁹FEKETE FERENC A reklám és a propaganda. in. Korunk, 1940/2. 111–116. Elérhető: http://www.epa.oszk.hu/00400/00458/00360/pdf/Korunk_EPA00458_1940_02_111-116.pdf 2021.04.02

²⁰ VIRÁNYI 2017, 36. o.

²¹ SÍKLAKI ISTVÁN: A meggyőzés pszichológiája, Scientia Humana, Bp., 1994, 11. o.

manipuláció vagy a propaganda egyenlőtlen és etikátlan módszer a tömegek meggyőzésére. "A propaganda általában arra szolgál, hogy a közönséget rábírja egy értékrend, egy filozófia támogatására, ha lehetséges hazugsággal és kényszerrel."²²

Az optimizmus áll a népszerű propaganda-művészet középpontjában. Ez annak köszönhető, hogy a pesszimizmus félelmet és ellenállást (negatív érzelmeket) szül. Az optimizmus növeli a bizalmat, mert bizonyítja az önbizalmat. Az optimista propaganda pozitív jövőképet vetít előre, hangsúlyozva az ideálokat és az eredményeket. Új irányok és ötletek bevezetésével befolyásolja a közönséget, megragadja a tömeget. Mivel az értékeket és az ideológiát csak egy szempontból lehetett kifejezni, a propagandamunkának erősen központosított munkának kellett lennie, amelyet a legkisebb szintig leírt és szabályozott erők szerveztek egy keretet. Abszurdnak tarthatjuk a propagandatermékeket is, mert általában csak egy tételre koncentrálnak, és azt mondják újra és újra. Ez egyszerűen és néha gyerekes módon történik. A tömegek mentális és erkölcsi befolyásolásának titka a következetesség és az ismétlés. „A hatás titka az egyszerű kijelentés, az ismétlés és a lelki fertőzés, a hatás titka pedig az egyszerű állítás, ismétlés és lelki fertőzés. Kitartóan jelszószerű mondatokat kell visszhangoznia, képletesen mozgósítva a képzeletet. A szavak erejét az általuk előidézhető emlékek határozzák meg.”²³ Amikor egyszerre számos dolgot tapasztalunk, a lényeges tények (definíciók) beágyazódnak az elménkbe, és egy pillanat múlva azt tapasztalhatjuk, mintha pavlovi reakció lenne. Ezek a jelentések fokozatosan egyesülnek struktúrává és nézőponttá.

Meg kell értenünk és meg kell különböztetnünk a propagandamunkát és a propagandaműveletet, amely a művészetet alkalmazza céljainak megvalósításához. Ennek két fajtája is tetten érhető:

- A hatalom propagandagépezete a képzőművészetet önmaga elfogadtatására is felhasználhatja.
- A hatalom önmagát a művészet és a kultúra felvirágoztatójaként mutatja, mind a társadalom, mint külföld felé.

A nem képzőművészeti propagandamunka a művészet pszichológiai erejét használja fel a tekintély üzeneteinek és akaratának a napi világot befogadó módon történő kifejezésére. Ilyen például az újságfotó, a plakátok, matricák, képeslapok és filmhírek, valamint a kampánytalálkozók, felvonulások és zászlók, amelyek mind kreatív eszközökkel szolgálják a politikai befolyást. Támogathatja és megvalósíthatja az emberek meggyőzését, a befolyás által létrehozott világnézet dominanciáját propaganda, finom stílus és témák segítségével.

²² Pratkanis és Aronson definíciója, (1992), id.: SÍKLAKI ISTVÁN: A meggyőzés pszichológiája, Scientia Humana, Bp., 1994, 16. o.

²³ PATAKI FERENC: A tömegek évszázada, Osiris Kiadó, Bp., 1998, 24.o.

1.5.1 Realizmus, szocialista realizmus, expresszionizmus, szürrealizmus.

A 20. század első felében a modern képzőművészeti ágazatok aktív szerepet tölthettek be a politikában, ezzel együtt a propaganda-tevékenységben is. A konstruktivizmus, az absztrakt formák művészete az 1920-as évek elején szerveződött Németországban, a régi világ kritikájával és egy új társadalom vágyával. A funkcionalista építészet és az absztrakt művészet számos formája az évtizedek során megerősítette a trend életképességét és ezt az álmot. Az első világháború vége azonban nem győzte le a civil társadalom ellentmondásait; Oroszország után más európai országokban is tiltakozások robbantak ki. Azokat a művészi tendenciákat, amelyek nem érezték teljesen magukat a konstruktivizmus technológiai fejlődésének bizalmában, a társadalomformáló reményében, új társadalmi-politikai irányzatokat hívtak életre. A náciizmus gyors növekedése, amely közvetlenül hozzájárult a második világháború tragédiájához, illúzióikat és politikai józan észüket is igazolta. A *Neue Sachlichkeit*²⁴, a modern objektivitással vagy objektivitással kritikus realizmus Németországban az expresszionista művészek társadalmi elkötelezettségéből és a baloldalisággal kombinált dadaisták polgári gyűlöletéből fakadt. Általában a legtöbb nyugat-európai társadalom egy kritikus művészi mozgalmat egyesített valamilyen realista stílussal) Amikor Hitler hatalomra került Németországban, szinte az összes avantgárd és baloldali művészeti mozgalmat megszüntette, és "birodalmi művészettel" helyettesítette.²⁵ Az illegális művészet reakciója fokozódott, különösen a háborús években.

Az 1920-as évek közepétől az avantgárd művészek mozgalmi a Szovjetunióban folyamatosan elhalványultak, és a szocialista realizmus leninista-sztálinista esztétikája különféle ideológiai viták során kristályosodott ki. A legfontosabb kritériumok a következők: a tények objektív kifejezése, a munkásosztály igényeinek ábrázolása, pártosság, érthetőség, politikai értékek ápolása és forradalmi pártosság.²⁶ Az irodalom reprezentatív megosztottságában azonban ezek az impulzusok nem feltétlenül teljesültek teljes mértékben (építészet, monumentális szobrászat, monumentális festészet). A dogmatizmus és a személyi kultusz kultúrpolitikája torzulásokat eredményezett.

A művészet fontosságának a két világháború közötti franciaországi életre gyakorolt legérzékenyebb hatása a világ filozófiáinak felemelkedése és felkavarása volt; egyebek mellett a valóságtól való eltérésben fejezte ki magát. Az absztrakció a 20. században általában olyan tárgy nélküli művekre utal, amelyekben a művész célja a valóság jelenségeitől való teljes elkülönülés volt. Franciaországban a dadaizmus szinte észrevétlenül alakult át a szürrealizmusban, mivel mindkét

²⁴ Magyar nyelvű jelentése: Új objektivitás

²⁵ ФЕДОРІВ Р. "Дзвін" //Література та мистецтво Літературна Україна. – 2000. – С. 22-48.

²⁶ u.o.

mozgalom szinte hasonló híveit vonzotta. Mint alkotója, André Breton, az 1924-es kiáltványában kifejtette, ez a mozgalom az emberi jogokat tárja fel és fedezi fel a mindennapi élet valóságában. A fantázia, a látás, leginkább az álom és a véletlen olyan általános pszichológiai megnyilvánulások, amelyek jelentését Sigmund Freud, a pszichoanalízis megalapítója, a psziché tudatalatti és tudatos működéséből vezette le. A szürrealizmus leggyakoribb technikája az automatikus írás (vagy rajzolás, vagy festés), amely megpróbálja kikapcsolni a tudat befolyását. A kollázs és a képmontázs, amelyeknek nincs fogalmi viszonyuk, mind közös műfaj.

"A szépség nem más, mint egy varrógép és egy esernyő találkozása a boncasztalon"²⁷ - mondta egyszer Lautréamont, és a szürrealisták büszkén idézik őt. Az Obyat trouvées (talált tárgyak) ebben az értelemben szintén lenyűgöző: furcsa és csodálatos talált tárgyak, amelyeket kiemeltek (és gyakran részben átalakítottak) a környezetükből. A legismertebb szürrealistákon kívül (Dali, Magritte, Tanguy, Ernst, Picabia, Ray, Miró, Arp, Matta és így tovább) a korszak számos neves művészt vonzza Kleet és Picasso. különböző időpontokban. Az egyéni függetlenség mellett a szürrealisták a társadalmi szabadság elérésével foglalkoztak; ennek biztosítékaként tekintettek a forradalomra, ezért a marxizmus mint ideológia vonzotta őket.

Összességében véve kijelenthető, hogy a propagandna jelentősége főleg a 20. századi totalitárius rendszerek felemelkedésével lett fontos és kézzelfogható. Az első és a második világháború során folyamatosan alkalmazták azt, de igazán csak a náci Németország és a kommunista Szovjetunió emelte a legmagassabb (állami) szintre a tömeges (félre)tájékoztatást. A művészeti tevékenység és a vizualitás fontos része ennek a műfajnak, mivel ez lehet a legnagyobb és leggyorsabb hatást elérni.

²⁷ BAJOMI LÁZÁR ENDRE (összeáll.): A szürrealizmus, Gondolat Kiadó, Bp., 1979, 10. o.

II. FEJEZET. KÁRPÁTALJA SZOVJETIZÁLÁSA

2.1 A szovjet rendszer kialakítása Kárpátalján

1944 és 1950 között Kárpátalját szovjetizálták a totális kollektivizálással, a "népellenségek" fizikai megsemmisítésével az "osztályharc" keretében, a Csehszlovákiával folytatott lakosságcsere, a görögkatolikus egyház felszámolása és a Kommunista Párt teljeskörűvé válásával. 1944 végén a szovjet hadsereg kiszorította a német és magyar csapatokat a vidékről, és magyar férfiakat kényszermunkatáborokba deportálta, köztük a holokausztból éppen hazatért magyar zsidókat is. (Ennek hagyományos neve a magyar történetírásban a "malenykij robot", bár az orosz és az ukrán történetírásban ismeretlen az adott kifejezés.) A szovjet totalitárius rezsim a térség számos politikai, közéleti és egyházi vezető személyét meggyilkoltatta Kárpátalja bekebelezését követően. Néhányan már meghaltak az ellenük indított politikai vizsgálati folyamata során, míg másokat a bíróság halálra ítelt és kivégezték, sőt mások "rejtélyes körülmények között" haltak meg. Ez a sors érte többek között az előző időszak képviselőit és a két kárpátaljai miniszterelnököt, Bródy Andrást és Avgusztin Volosint 1945-46-ban. A kommunista kormánynak meg kellett mutatnia, hogy nincs politikai ellenállás. Ezt tükrözte az ukrán nacionalisták elleni harcban való részvételük, akik 1947 végéig nyílt gerillaháborút folytattak Nyugat-Ukrán területen, valamint az a tény, hogy az új választás nagyrészt csak technikai kérdés volt.

A községek bizottságai 1945 tavaszán földeket osztottak szét a föld nélküli embereknek, kevés földdel rendelkezők és a "dolgozó értelmiség" közt, valamint a náci haláltáborokban elhunyt zsidók földjei is el lettek osztva. Körülbelül ezer zsidó család otthonát biztosították frontvonalbeli katonák családjainak, vagy átalakították iskolákká és állami intézményekké.²⁸

1946-tól sokkal drasztikusabb reformok történtek. A zsidó földet, amelyet korábban korlátozott mennyiségben állítottak helyre, szintén államosítottak, és sok zsidó nem azonnal kapta vissza otthonát, mert a hatóságok a szovjet nómenklatúra számára lefoglalta. A növekvő szovjet antiszemitizmus rohama bejutott erre a területre. A *numerus clausus*²⁹ 1946-ban vezették be újra a Szovjetunióban az iskolai és magasabb beosztású zsidók számára. A sajtó hangja a zsidókkal szemben

²⁸ FEDINEC CSILLA – VEHEŠ MIKOLA, szerk., Kárpátalja 1919–2009: Történelem, politika, kultúra (Budapest: Argumentum – MTA Kisebbségkutató Intézet) 2010, 276. o.

²⁹ Szó szerinti jelentése zárt szám. Valamilyen testületbe, intézménybe megadott szempontok szerint a felvehető személyek számának korlátozása. Magyarországon gr. Teleki Pál első miniszterelnöksége idején született 1920. évi XXV. törvénycikk elnevezésére használjuk. A törvény úgy rendelkezett, hogy a „magyarországi nemzetiségek és népfajok” csak számarányuk mértékében vehettek részt a felsőoktatásban. A törvény elsősorban a zsidóság ellen irányult. Elérhető: <https://zanza.tv/fogalom/numerus-clausus> 2021.04.09.

ismét baljóslatúvá vált. A Szovjetunió vezetőjének, Sztálinnak 1953-ban bekövetkezett halála akadályozta a zsidó orvosok ("fehér ruhás gyilkosok") ügyét és a zsidók kollektív deportálásának kísérletét Szibériába, ahogy a sztálini kormány sok más közösséggel tette. Ezután a feszültség enyhült, de a helyzet nem javult.

Kárpátalját 1946. július 30-án a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának elnöksége utasítására az 1-es övezetű zónába sorolta. Ez gyakorlatilag létrehozott egy tiltott zónát, ahol mindenkit figyeltek. A hazatelepültek ezreit telepítették át, köztük volt szovjet civileket, akik egy ideje nyugat-európai országokban maradtak. Ezen túlmenően Kárpátalján számos leszerelt katona állomásozott. A Szovjetunióba utazó emberek nem élhettek Kárpátalján az 1945 nyarán aláírt szovjet – csehszlovák egyezmény szerinti lakosságcsere következtében; ehelyett új lakóhelyekhez rendelték őket az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság Voliny és Rivne megyéibe.

Az 1950-es években a kárpátaljai fiatalokat nagy számban vitték el Kazahsztánba a szűzföldek feltörésére, a donbászi szénbányákba, hogy börtönszerű körülmények között dolgozzanak. Kárpátaljának megvolt a maga ambiciózus tervei, miszerint a tájat "virágzó kertté" kellett átváltoztatni. A felső vezetés az ötvenes évek első felében erőteljesen kísérletezett a csumiz, tea, citrusfélék és más szubtrópusi növények még mindig értelmetlen elterjesztésével. A mezőgazdasági tevékenység továbbra is alacsony hozamokat eredményezett, és Nyikita Hruscsov ikonikus szlogenje: „Utolérjük, sőt le hagyjuk Amerikát”, csak nagy álmoknak bizonyult.

Kárpátalja a szovjet történelem négy szakaszának három részével nézett szembe: a korai időszak - a forradalom - elkerülte, de szenvedett az autokrácia (1944-től), az oligarchia (1953-tól) és a szétesés (1985-től) alatt. Az etnikai különbségek megszüntetése és egy új etnikai csoport létrehozása, az úgynevezett szovjet embertípus létrejötte a szocialista kor központi kulturális közhelye volt. A ruszinok / ukránok, magyarok, németek, románok, szlovákok, zsidók, cigányok és csehek Kárpátalja közös lakói voltak a második világháborúig, amikor az oroszok, és kisebb mértékben a többi nemzet is megérkezett. A szovjet életforma szolgált a szovjet emberek mindennapi életének alapjául.

Kárpátalja az angolszász nagyhatalmak látóterében is benne volt. A Kárpát-medence megszállására a háború alatt számos előkészület történt. A Kárpátaljáról szóló tervet 1943 októberében egy kutatócsoport készítette az Egyesült Államokban. Ennek alapján úgy gondolták, hogy a terület Csehszlovákia része; a Magyarországgal, a Szovjetunióval vagy Lengyelországgal való integrációt, valamint egy autonóm Kárpát-ukrán állam létrehozását nem tartották szükségesnek. Az a tény, hogy a térbeli rekonstrukció nem oldotta meg teljesen a kihívást, komoly problémát jelentett a vizsgálati csoport számára. Magyarország revíziós törekvéseitől tartva Kárpátalja délnyugati részének

határreformjának kilátásait úgy tervezték meg, hogy ne legyen negatív hatása a közlekedési hálózatra.³⁰ A második világháború legfőbb forrása a brit külpolitikai elmélet szerint a nagy háborút lezáró békemechanizmus volt. Úgy döntött, hogy Európát konföderációs struktúrává alakítja át, hogy kezelje a németek és a szovjetek jelentett fenyegetést.³¹ Ennek eredményeként Kárpátalja problémája nem játszott jelentős szerepet a brit gondolkodásban.

Csehszlovákiát is érdekelte a terület kimenetele. Ha Csehszlovákia nem tudja megtartani a régiót, Eduard Beneš meghatározása szerint Kárpátalja a Szovjetunió ellenőrzése alá kell kerülnie. Ha az 1939-ben visszanyert területek a második világháború után is magyar tulajdonban maradnak, akkor a győztes Csehszlovákia státusát alaposan megváltoztathatta volna. Ezért Eduard Beneš számára a terület felügyelete volt a legfontosabb prioritás. A közös magyar-lengyel határ fenyegetéseire hivatkozva ellenezte Lengyelországba történő belépését is. Geopolitikai szempontból a régió döntő jelentőségű volt, de az ott élő nemzetiségek emancipációja fontosabb volt a csehszlovák politika szempontjából. A magyarokkal szembeni politikai erőszak elősegítette a csehszlovák egység létrehozását, de a vegyes nemzetiségek jelenléte Kárpátalján jelentős hátrányt jelenthetett e célok elérésében.³²

A háború végéig a szovjet diplomáciának sikerült meggyőznie a csehszlovák vezetőket arról, hogy Kárpátalja megszerzése nem tartozik céljaik közé. Ennek megvalósítása azonban 1943-ban megkezdődtek a katonai fronton.³³ A partizán egységek mellett a megfelelő propaganda lebonyolítására képes csoportokat is készítettek. Bár 1944. május 8-án megállapodás született arról, hogy a szovjet hadsereg átadja a megszállt területeket a csehszlovák polgári közigazgatásnak, a Szovjetunió ezt nem tartotta be.³⁴ Megalakult a Kárpát-Ukrajna Kommunista Párt és kihirdették Kárpátontúli Ukrajna függetlenségét az első kárpátaljai pártkonferencián Munkácson, 1944. november 19-én. 1944. november 26-án a Kárpátaljai Ukrajna Népbizottságainak Munkácson összehívott első kongresszusa jóváhagyta a terület "újraegyesítését" a Szovjet-Ukrajnával. Kárpátalját

³⁰ 1930-as adatok szerint a magyar lakosság aránya meghaladta az 50%-ot. Amerikai béketervek a háború utáni Magyarországról: Az Egyesült Államok Külügyminisztériumának titkos iratai, 1942–1944. Szerk.: ROMSICS IGNÁC. Gödöllő 1992. 30–35. o.

³¹ BÁN D. ANDRÁS: Angolszász tervek kelet-közép-európai konföderációk létrehozására a második világháború alatt. *Regio* 8. 1997 2. sz. 102–117. o.

³² Eduard Beneš az 1930-as évek közepétől már köztársasági elnökként foglalkoztatta az a gondolat, hogy ha a nemzetközi erőviszonyok átalakulása következtében Csehszlovákia nem tudja megtartani ezt az országrészt, akkor a Szovjetunióknak ajánlja fel. Kárpátaljával kapcsolatos politikájának főbb elemei Csehszlovákia 1938–1939-es felbomlása, a német megszállás, valamint a világháború kirobbanása után az emigrációban alakultak ki. Bővebben: VIDA ISTVÁN – ZSELICZKY BÉLA: Az 1945. június 29-i szovjet–csehszlovák szerződés Kárpátaljáról. *Külügyi szemle* 3. 2004 1–2. sz. 232–234. o.

³³ ZSELICZKY BÉLA: Kárpátalja a cseh és a szovjet politika érdekerében 1920–1945. Bp., 1998. 61–63. o.

³⁴ FEDINEC CSILLA: A Csehszlovákiától a Szovjetunióhoz csatolt Kárpátalja magyar kisebbségének helyzete: 1944–1946. In: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Szerk.: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László. Bp. 2008. 222–225. o.

1946. január 22-én csatolták Szovjet-Ukrajnához, de a Vörös Hadsereg már 1944-ben megkezdte ennek a folyamatnak a megalapozását.³⁵

1944 őszén Moszkvába emigrálva Rákosi Mátyás a magyarlakta periférikus régiók áthelyezésével foglalkozott. Kárpátaljáról önkormányzati népszavazást javasolt. A magyar kommunista párt még a háború után is felveti ennek esélyét, de a szovjet és a csehszlovák kommunisták is ellenezték.³⁶ Az 1944 decemberében Magyarországon megalakult Ideiglenes Nemzeti Kormány tisztában volt Kárpátalja megszállásával, de törékeny politikai állapota miatt úgy döntött, hogy nem szólal fel.³⁷ Sebestyén Pál, a miniszteri kabinet vezetőjének tanácsára Gyöngyösi János magyar külügyminiszter 1945 nyarán foglalkozott Kárpátalján a magyarlakta sáv áttelepítésével. A téma szovjet álláspontja gyorsan nyilvánvalóvá vált a magyar külügyminiszter előtt. A Szovjetunió budapesti nagykövete, Georgij Puskin ellenezte a javaslatot, és kárpátaljai mészárlásokkal vádolta a külügyminisztert. Puskin fenyegetését követően a Vörös Hadsereg behatolt Tisza környéki falvakba, ami csak akkor ért véget, amikor a kormány kifogást emelt. A kárpátaljai magyarok esetében a magyar diplomácia képtelen volt beavatkozni. Gyöngyösi János ezután a csehszlovákiai magyarok témájára fordította figyelmét, figyelmen kívül hagyva a kárpátaljai magyarokat.³⁸ Kevés esély volt arra, hogy a magyarok részt vegyenek a politikában.

A régió bekebelezését követően megvalósult az egypártrendszer. Az illetékes politikai vezetés hiánya és a zord körülmények miatt a kárpátaljai magyarok a passzív ellenállást részesítették előnyben. Az 1960-as évek előtt a helyi magyarság jelentősen nem szerveződött.³⁹

2.2 Etnikai tisztogatások

A szovjet elleségképben kulákok és az imperialisták voltak a legelterjedtebb elképzelések, de a térség elfoglalásával egy időben megjelentek magyarok is. Az anyaországtól való elszakadás negatív hatással volt a kárpátaljai magyar identitásra. 1939 és 1944 között a magyar állam antikommunista

³⁵ VÁRADINATÁLIA: A szovjet hatalom kiépítésének kezdeti lépései Kárpátalján 1944–1946. Betekintő 13. 2019 1. sz. 44-46 o.

³⁶ KOROM MIHÁLY: A magyar kommunista emigráció vezetőinek tevékenysége a Szovjetunióban a második világháború idején. Múltunk 42. 1997 2. sz. 43–47. o.

³⁷ Az 1945 januárjában megkötött fegyverszüneti egyezmény Magyarországra katonai, gazdasági, politikai és pénzügyi terheket egyaránt rótt. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság létrehozásával nem csupán a fegyverszüneti egyezményben foglaltak betartását ellenőrizte, hanem ennek ürügyén beavatkozott a magyar bel- és külpolitikába. ROMSICS IGNÁC: Az 1947-es párizsi békeszerződés. Bp. 2006. 100–102. o.

³⁸ FÜLÖP MIHÁLY: Befejezetlen béke. A Külügyminiszterek Tanácsa és a magyar békeszerződés, 1947. Bp. 1994. 39.o. Lásd Bővebben: Kertesz, Stephen: Between Russia and the West: Hungary and the illusions of peacemaking, 1945–1947. Notre Dame 1984. 106–110. o.

³⁹ MOLNÁR D. ERZSÉBET: Kárpátaljai magyarok a Szovjetunió hadifogoly- és munkatáborában. Debrecen 2015. 61–62. o.

retorikája döntő szerepet játszott a magyarok új hatalommal való szembenállásában.⁴⁰ Az etnikai tisztogatástól való félelem volt a leggyakoribb gyakorlat a magyarok nemzetiségének megtagadására. A magyar kormány tisztviselőit és minisztereit elfogták és felakasztották. Feketelistákat állítottak össze. A listákon szereplő személyek nevét és címét beolvasták. A szovjet katonai kémelhárítás (SZMERS) alakulatainak feladata hivatalosan letartóztatás volt, de sok esetben már a helyszínen megölték a kijelölt személyeket. Az 1944 novemberében letartóztatottak többségét 1945 januárjában Ungváron végezték ki. E tevékenységek elsődleges célja az volt, hogy az egyházi és helyi tisztviselőket kiemeljék a reflektorfényből.⁴¹ 25 ezer magyar hagyta el egyszerre Kárpátalját. A vezető réteg nélkül maradt magyar kisebbség egyetlen célkitűzése a megmaradás lehetett.⁴²

A szovjet hatóságok megállapodtak abban, hogy tömeges internálást indítanak a teljes lakosság rettegésében. A kárpátaljai katonai korú magyar és német férfiakat a 4. Ukrán Front 0036. sz. rendeletének szigorúan titkos katonai parancsa alapján deportálták. Pontos számuk ma sem ismert, de az becslések szerint 30 és 40 ezer ember közé tehető. Ennek egyik jelentős oka a Szovjetunió hatalmas munkaerő-válsága és a világ legnagyobb hadseregének fenntartásának szükségessége volt. Ez 1945 közepén 11,3 millió lakosnak felelt meg. Az elfoglalt terület lakosságát a sztálini kormány a munkaerőhiány pótlására használta fel. Abban az időben a szovjet állam rendszeresen alkalmazta ezt a fajta munkát. A sztálini korszakban több millió szovjet állampolgárt tapasztalhatta meg a táborok borzalmaival.⁴³

18 és 50 év között a magyar és német állampolgárságú férfiak 1944. november 16-ig voltak kénytelenek regisztrálni a városparancsnokságon. Azok, akik nem működtek együtt, a 0036 rendelet 4. pontja alapján hadbírószág elé kerülnek. Bizonyos esetekben a szovjet örök az összes rendelkezésre álló élelmüket elkobozták. Háromnapos munkát hirdettek meg nekik, de a többségük soha nem tért vissza. Sokan, akik ruszinnak vagy szlováknak vallták magukat, és esetleg ruszinul vagy szlovákul mondták el a Miatyánknak, távizási engedélyt kaptak, és hazatértek.⁴⁴

⁴⁰ A Szovjetunióba 1940 és 1942 között átszökött majd visszatoloncolt személyek a magyar belügyi szervek közreműködésével a hegyi falvak iskoláiban tartottak beszámolót a tapasztalataikról. Ezen akció mellett betiltottak minden kommunista tartalmú röplap- és karikatúraterjesztést. Kosztyó Gyula: Kárpátalja szovjetizálásának hatása a magyar kisebbség identitására: 1944–1953. In: Változó világ – változó közösségek a Kárpát-medencében. Szerk.: Fedinec Csilla – Sztók Szilvia. Bp. 2013. 80–82. o.

⁴¹ DUPKA GYÖRGY: A mi golgotánk. A kollektív bűnösség elvének alkalmazása a kárpátaljai magyarokkal és németekkel szemben. Ungvár–Budapest 2014. 29–31. o.

⁴² KOCSIS KÁROLY – KOCSISNÉ HODOSI ESZTER: Magyarok a határainkon túl – a Kárpátmedencében. Bp. 1991. 35–37. o.

⁴³ BOGNÁR ZALÁN: A kelet-közép- és délkelet-európai németség deportálása szovjetunióbeli kényszermunkára 1944/45, különös tekintettel Magyarországra. *Deliberationes* 8. 2015 2. sz. 116. o.

⁴⁴ BOGNÁR ZALÁN: A kárpátaljai magyar és német polgári lakosság tömeges elhurcolása szovjet hadifogságba. *Orpheus Noster* 4. (2012) 2. sz. 48–52.o.

Az etnikai tisztogatás során sikeresen megvalósult a terület magyar jellegének megváltoztatására irányuló törekvés. Ilyen körülmények között a megmaradt magyarok jelentős része nem mert vállalni nemzeti hovatartozását. A szláv identitást felvállalók csatlakoztak a Vörös Hadsereghez vagy a párthoz, ezzel javítva helyzetüket, de magyar identitásuk elveszett. A nemzetiségüket megtartó magyarok számára évtizedeken át tartó küzdelem kezdődött ellenük, amelyben fel kellett lépni egy világbirodalom asszimilációs politikájával szemben.⁴⁵

2.3 Az egyházak helyzete

Vallásos emberek alkották a kárpátaljai lakosság többségét. A régióban a legnagyobb a görögkatolikusok száma volt. Ennek a felekezetnek 460 000 tagja volt a második világháború végén. Az ortodoxok voltak a második legnagyobb vallási csoport. Közülük 109–121 ezer ember volt, 81 ezer római katolikus és 78 ezer református volt a térségben. A görögkatolikus felekezet erős hegemóniája miatt a szovjet egyházpolitika célja a híveinek az ortodox egyházba történő integrálása volt. Ennek oka az volt, hogy a totalitárius rendszer nacionalista ambíciói mellett a Szovjetunió a cári Oroszországtól örökölte a katolikusellenességet, amelyet az ortodoxia táplált.⁴⁶ A szovjetek megérkezésével a Kárpátaljai Ortodox Egyház tagjai nyilvánosan elfogadták az új állapotot. A központi ortodox papság az új hatóság mellé állt a Szovjetunióval való integráció után. Nem sok lehetőségük volt, de áldozatuk nagyon megérte. A többi vallással ellentétben a kárpátaljai ortodox egyház korlátlan pártfogást kapott az új politikai rendszer részéről.⁴⁷

A Vallásiügy Hivatal létrehozásával megkezdődött az egyház tagjainak nyílt zaklatása. Szülői engedéllyel minden gyermek valamint felnőtt lakos megváltoztathatja korábbi egyházi tagságát a Néptanács 1945. március 24-én kiadott rendelete alapján. A nyilatkozat gyakorlatilag lehetővé tette az emberek számára, hogy felhagyjanak hitükkel. Ennek eredményeként 1945 tavaszán több mint 60 kárpátaljai görögkatolikus egyházközséget bezártak, ami azzal magyarázható, hogy a rendelet

⁴⁵ DUPKA GYÖRGY: Halottaink 1944–1959. Ungvár 2014. 360–362. o.

⁴⁶ Az Orosz Birodalom a görögkatolikusokkal szembeni első nyílt fellépése a II. Katalin (1762–1796) uralkodása idején történt. I. Miklós (1825–1855) cár törvényen kívül helyezte a felekezetet, és a problémás papokat pedig Szibériába száműzte. Ezt az egyházpolitikáját folytatta Joszif Sztálin is. Balogh Margit: Lehetőségek és zsákcukák. Szentszéki képviseltek Kelet-Közép-Európában 1945 után. In: Állam és egyház kapcsolata Kelet-Közép-Európában 1945 és 1989 között. Szerk.: NAGY MIHÁLY ZOLTÁN – ZOMBORI ISTVÁN. Bp. 2014. 10–12. o.

⁴⁷ A sztálini egyházpolitikában jelentős fordulat következett be a második világháború alatt. A pravoszláv egyházat propagandacélokra használta fel. Az államhatalom visszaállította a Moszkvai Patriárkátust, és 1943 szeptemberében pedig létrehozta a Pravoszláv Egyházügyi Tanácsot. Az új típusú sztálini egyházpolitika némileg az 1917 előtti cári időszakot idézte vissza a hívek számára. RISKÓ MARIANN: CHIRA SÁNDOR (1897–1983), a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye püspökének élete és vértanúsága. Bp. 2017. 122–124. o.

eredményeként sok hívő áttért pravoszláv hitre.⁴⁸ Az állami minisztériumok 1945 tavaszán kezdték nyomon követni a születéseket, esküvőket és haláleseteket, megfosztva az egyházakat ettől a fontos feladattól. Az esküvők egyházi szolgálat nélküli megvalósíthatósága jelentős változás volt a kommunizmus egyházpolitikájában. Csak a polgári üsseadás után volt helyénvaló egyházi esküvőt tartani. Az ingó és az ingatlan is a hívek tulajdonába került 1945. április 20-án, a Néptanács parancsára. Ennek eredményeként, ha az egyházközség tagjainak legalább kétharmada belépett egy másik egyházközségbe, a föld az új egyházközségé is lehetett.⁴⁹

Az utolsó csapás 1946 márciusában történt, amikor a bresti uniót alkotmányellenesnek nyilvánították egy lemergi egyházi konferencián. Ennek eredményeként az Ukrán Görögkatolikus Egyházat beolvasztották az Orosz Pravoszláv Egyházba.⁵⁰ Görögkatolikus Egyház elleni propaganda kezdődött. Különböző helyeken jelent meg, a napi sajtótól a tudományos folyóiratokig. Jó példa erre a Lembergben megjelenő Szabad Ukrajna⁵¹ című lap 1945. április 18-i száma, ahol a görögkatolikus egyház történetét mutatták be szovjet értelmezés alapján. Ezután megkezdődött azon papok kálváriája, akik nem voltak hajlandók alávetni magukat az új rendszernek. A papságot számos letartóztatás és elhurcolás érte. A latin rítusú katolikus papokat nagy számban deportálták Sztálin koncentrációs táboraiba.⁵² A reformátusok is ugyanúgy a hatalom célpontjaivá váltak. A reformátusokhoz is érkezett egy csatlakozásra szóló felhívás a Moszkvai Baptista Egyház részéről. A református egyház nem fogadta el a lehetőséget. Kárpátalján a görögkatolikusok után a reformátusok váltak leginkább áldozatává az üldöztetésnek. Vezetőiket koncepciós perekben elítélték.⁵³ Az egyházi vezetőkkel szembeni szovjet retorikában gyakran használták a "népellenség" és az "ellenforradalmár" kifejezéseket.⁵⁴

2.4 Az oktatási rendszer helyzete

Az oktatás döntő szerepet játszik a nemzeti identitás megőrzésében. A legalapvetőbb jellemző a szocializáció, amely mély érzelmi kapcsolatot eredményez a környezettel. A nemzeti kultúrához

⁴⁸ BOTLIK JÓZSEF: Hármaskereszt alatt. Görögkatolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646–1997). Bp. 1997. 278–279. o.

⁴⁹ OFICINSZKIJ ROMÁN: Szekularizáció szovjet módra. In: Kárpátalja, 1919–2009: történelem, politika, kultúra. Szerk.: Fedinec Csilla – Vehes Mikola. Bp. 2010. 287–288 o.

⁵⁰ Aprópénz a történelem színpadán: a kárpátaljai magyar nyelvű sajtó 1945–1948. Szerk.: M. TAKÁCS LAJOS. Ungvár 1994. 105. o.

⁵¹ Вільна Україна, 1945. április 18. o.

⁵² DUPKA GYÖRGY: Egyetlen bűnük magyarságuk volt. Bp. 1993. 38. o.

⁵³ A kárpátaljai református egyház sorsáról lásd bővebben: Gulácsy Lajos: A kárpátaljai református egyház történelme 1944–1990 közt. In: Kárpátalja református templomok. Szerk.: RADVÁNSZKY FERENC. Ungvár–Beregszász 2000. 11. o.

⁵⁴ OFICINSZKIJ ROMÁN: Megtűrt pravoszlávok és üldözött reformátusok. In: Kárpátalja, 1919–2009. Történelem, politika, kultúra. Szerk.: Fedinec Csilla – Vehes Mikola. Bp. 2010. 297–299. o.

való tartozás legkritikusabb alapja az anyanyelv, a szokások és a nemzeti örökség ismerete.⁵⁵ A szovjet oktatási rendszer, amely számos módon megtámadta ezt a hármas alapot, fontos tényező volt a magyarok kárpátaljai nemzettudatának hiányában. Az oktatási rendszer célja, ahogy Jugoszláviában, Csehszlovákiában és Romániában is volt, hogy a magyaroktól elrabolja az önazonosság-tudatukat, de ugyanúgy szükség volt jó kommunista oktatásra. 1944. december 5-én Kárpátalján megszületett az első oktatási rendelet. Az akkor létrehozott Pedagógiai Bizottság a Néptanács közoktatási osztályától vette át a közoktatással kapcsolatos feladatokat. Ebben a rendszerben cenzúrabizottságot hoztak létre a sajtócikkek és könyvek minőségének vizsgálatára. A Pedagógiai Bizottság iskolaépület-felújításokat rendelt el és új épületeket bocsátott rendelkezésre erre a célra. 1946-ban a kiadások 35% -át kollektív kulturális célok tették ki. Az 1944. decemberi pedagógiai kongresszuson a legnagyobb hangsúlyt a szovjet haza szeretetére való nevelésre helyezték, amely remek példa a szándékos identitás-átmenetre.⁵⁶ Általános tendencia az ukrán kultúra idealizálása volt, amelynek eredményeként ukránok generációja jött létre, akik nem voltak tisztában a saját történelmükkel.⁵⁷

1944 decemberében a szovjet oktatási rendszer jelentős előrelépést tett azáltal, hogy elindított egy „tisztító” programot az iskolai könyvtárakban. Az új hatóságok azonnal betiltották az összes magyarul és németül megjelent művet. Ez volt a sorsa azoknak a műveknek is, amelyeket magyarról és németről fordítottak más nyelvekre. A rendszer nagyon hasonlít a Harmadik Birodalom idején történetekre. A magyar revizionista elméletet támogató kiadványokat is törvényen kívül helyezték, és a magyar politikusokról és történelmi személyiségekről készült fényképeket át kellett adni a hatóságoknak.⁵⁸ Az a tény, hogy az 1944–1945-ös tanévben csak elemi iskolai végzettség volt magyar nyelven, komoly problémát jelentett a magyarok számára. A magyar általános iskolák megnyitásáról az 1945–1946-os tanévben született döntés.⁵⁹

Ezután 1945 tavaszán az iskolákat államosították. Ungváron az 58. számú rendelet kimondta, hogy az iskoláztatás az állam felelőssége, a vallási oktatás kivételével. A tanárok ebben az összefüggésben állami munkások voltak. Az egyházi iskolák finanszírozásának kérdését helyi összefüggésében kellett megoldani. A Néptanács 1945. április 24-i határozatában arra kötelezte a munkáját elhagyó tanárokat, hogy 15 napon belül jelentkezzenek a közoktatási biztosnál. Ennek

⁵⁵ DANCs KATINKA: Kultúra – iskola – nemzeti azonosságtudat. A nemzeti identitás értelmezése és vizsgálatának lehetőségei általános iskolások körében. *Magyar Pedagógia* 116. (2016) 4. sz. 404–405. o.

⁵⁶ GABÓDA BÉLA: Nemzetiségi iskolaügy Kárpátalján (1944–1990). *Magyar Pedagógia* 101. (2001) 1. sz. 116 o.

⁵⁷ OFICINSZKIJ ROMÁN: Magyar oktatásügy és internacionalizmus. In: Kárpátalja, 1919– 2009. Történelem, politika, kultúra. Szerk.: Fedinec Csilla – Vehes Mikola. Bp. 2010. 305–306. o.

⁵⁸ S. BENEDEK ANDRÁS: Kárpátalja története és kultúrtörténete. Bp. 1994. 78. o.

⁵⁹ BALOGH SÁNDOR: Sorsüldözöttek. Ungvár–Bp. 1992. 52–54. o.

elmulasztása miatt jogi lépéseket tettek ellenük, valamint bírságokat vetettek ki az őket alkalmazó szervezetekre és vállalkozásokra.⁶⁰ Az iskolák hitoktatását az 1944–1945-ös tanévben még nem tiltották, bár az órák száma korlátozott volt. A következő tanévben azonban betiltották az iskolai hitoktatást, és a papoknak megtiltották az oktatási intézményekbe való belépést.⁶¹ A szétszóró falvakban élők nem kaptak lehetőséget a vallási oktatásra. Mivel a görögkatolikus településeken élő embereket hitük alapján azonnal ukránnak nyilvánították, ennek nagy része magyar áldozat volt.⁶² Kárpátalján egyetemi szinten is lehetett tanulni. Az Ungvári Állami Egyetem orosz és ukrán nyelvű oktatást kínált. Az érettségi után az itt tanuló magyaroknak a Szovjetunió különböző részein kellett szolgálatot teljesíteniük. A Kárpátaljáról ebben a formában távozók nagy százaléka soha nem tért vissza, új lekhelyükön telepedtek le.⁶³

A településeken megjelentek a "Nagy Honvédő Háború hőseinek" tiszteletére szovjet stílusú szobrok, amelyek anyagi költségeit a lakosság önkéntes hozzájárulásaival kellett megoldani. A Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa 1944. november 29-én rendeletet adott ki, amelyben arra utasította a lakosságot, hogy eltávolítsa a magyar és német feliratokat a középületekből. A magyar nemzeti jelképek feltüntetése szintén tilos volt. 1945 márciusában megszületett a helynevek ideológiai szempontok alapján történő megváltoztatásáról szóló döntés. A települések szláv neveket kaptak. Az utcákat minden faluban szovjet "vértanúkról, harcosokról és partizánokról" kellett elnevezni. A kárpátaljai magyaroknak szembesülniük kellett azzal, hogy az utcákat a rokonaik és barátaik gyilkosairól nevezték el. Összességében a szovjet kulturális és oktatási politika mindent megtett a magyarság mielőbbi asszimilációja és betagozása érdekében.⁶⁴

⁶⁰ FEDINEC CSILLA : Fejezetek a kárpátaljai magyar közoktatás történetéből (1938–1991). Bp. 1999. 38–39

⁶¹ BOTLIK J.: Hármaskereszt alatt i. m. 277 o.

⁶² Az első magyar tannyelvű középiskolák az 1953/54-es tanévben indultak a Kárpátalján. OROSZ ILDIKÓ: A magyar nyelvű oktatás esélyei Kárpátalján. Ungvár 1995. 6–10.

⁶³ BOTLIK J.: Hármaskereszt alatt i. m. 278 o.

⁶⁴ MOLNÁR D. ERZSÉBET: Kárpátaljai magyarok i. m. 83–85. o.

A Kárpátalja mai területén élő népesség, illetve a két fő nemzetiség számának és arányának alakulása (1910–1959)

Év	Összes lakos	Ukrán (ruszin)		Magyar		Egyéb	
		Szám	%	Szám	%	Szám	%
1910	598 863	331 625	55,4	184 287	30,8	82 951	13,9
1921	612 442	372 523	60,8	111 052	18,1	128 867	21,0
1930	733 956	447 127	60,9	116 548	15,9	170 281	23,2
1941	854 772	502 329	58,8	233 840	27,4	118 603	13,9
1946	758 700	624 400	82,3	66 000	8,7	68 300	9,0
1959	920 173	686 464	74,6	146 247	15,9	87 462	9,5

Forrás: Molnár József – Molnár D. István: Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. Beregszász 2005. 9–10.

III. FEJEZET. A szovjet propagandatevékenység Kárpátalján

3.1 Kezdeti időszak (1944–1950)

A huszadik század folyamán Kárpátalja közel fél tucat államhoz vagy hatalmi struktúrához tartozott, egy-egy rövid vagy hosszú ideig. A helyi lakosságra nézve azonban a második világháború utáni impériumváltás volt a legnagyobb befolyással. Alapos, gyakran brutális politikai és gazdasági rendszerváltás vezette be a térség fokozatos integrációját a kommunista táborba. Átértékelték a terület tulajdonjogát, megszüntették a magántulajdont, helyette közösségi gazdálkodást valósítottak meg. A keresztény vallási élet szintén háttérbe szorult, és az ateizmus hivatalos államvallásként folyamatosan teret nyert. De hogyan lehet megvalósítani a kommunális gazdálkodás eszközét egy konzervatív gondolkodású paraszti faluközösségben, amely két kézzel műveli saját földjét, és ezért ragaszkodik a földjéhez? Hogyan fog megtörténni a régóta kialakult keresztény egyházi felekezetek fokozatos felszámolása, valamint a hívők átírányítása ateista szemléletre? Kárpátalja valamennyi területét sikeresen meghódították, de a magyarok határozottan ellenálltak. Ezen tények alapján a kommunista kormány szisztematikus és tartós propagandakampányt indított a régióban a katonai megszállással egy időben.

Kárpátalja sorsát megpecsételte a szovjet katonai hatalomátvétel. A Vörös Hadsereg véráldozatai miatt a Szovjetunió vitathatatlan igényt támasztott a régióval szemben. Sztálin Csehszlovákiával végzett katonai manőverezése pedig a terület "demokratikus" anektálásának utolsó lépése volt. 1944. szeptember végén a Vörös Hadsereg, konkrétan a 4. Ukrán Front megkezdi Kárpátalja megszállását. A megszállt területek falvaiban szinte azonnal megalakulnak a falusi néptanácsok (például 1944. október 23-án a Rahói járásban).⁶⁵Nagyjából egy hónap múlva minden kis faluban kommunista tanácsokat szerveznek, mint "a lakosság akaratának képviselői". Miután Kárpátalján létrejött a szovjet hatalom hierarchikus rendszere, 1944. november 19-én Munkácson összeült egy "kezdeményező" kommunista csoport, amelynek eredményeként a Kárpátaljai Ukrajna Kommunista Pártja (a továbbiakban KUKP) létrejött. Ezenkívül az újonnan alakult szervezet határozatot fogadott el, amelyben kifejezte a helyi vágyat, hogy egyesüljön a Szovjet-Ukrajnával.⁶⁶

1944. november 26-án az ötleteket tettek követték. Szintén Munkácsban a KUKP manifesztumot fogadott el, és kimondta egyesülését Szovjet-Ukrajnával. Ez azonban feszült kapcsolatokat teremtett a csehszlovák huszti politikai képvisellett. Az ungvári székhelyű KUKP

⁶⁵ Державний Архів Закарпатської Облaсті (továbbiakban ДАЗО) Ф.Р-8, — Оп. 1, Спр. — 7, Арк — 3.

⁶⁶ A boldogság felé. Kárpátontúl vázlatos története. Kárpáti Kiadó. Ungvár. 1975. 170–171 o.

rövid idő alatt jött létre létrehozva hatalmi intézményrendszerét, arra utalva, hogy Kárpátalját törvényesen választja el Magyarországtól az emberek akaratának megfelelően.⁶⁷

Eközben a csehszlovák kormány huszti képviselte lehetséges szovjet állami ellenség volt. Ennek eredményeként 1944. december 5-én a KUKP memorandumot küldött a csehszlovák kormány Huszt-képviselőnek. Követelte, hogy a csehszlovák tisztviselők hagyják el Kárpátalját.⁶⁸ Hosszas moszkvai tárgyalások után Csehszlovákia és a Szovjetunió diplomáciai konszenzust kötött Kárpátaljáról, amelyet egy 1945. június 29-én aláírt szerződés kodifikált. Ez azonban csak addig lépett hatályba, amíg a felek 1946. január 30-án Prágában megkötötték a szerződéseket. Erre készülve még 1946. január 22-én a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége Moszkvában a 218. számú rendeletével létrehozta „a Kárpátontúli területet”, Ungvár székhellyel. Ezzel fölszámolták a terület szovjet tagköztársaság jellegét, és Ukrajna egy megyéjévé alakították át.⁶⁹

1944 végén a sebtében összetákolta KUKP-ot is fölszámolta a Szovjetunió a 219. számú rendeletével, amelynek értelmében az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság törvényhozása lépett életbe. Ezzel párhuzamosan fölszámolták a KUKP-ot is, s teljes mértékben az Ukrán Kommunista Párt tevékenységének adtak jogi alapot Kárpátalja területén.

3.2 Propaganda és toborzás

Kárpátalját 1944. szeptember 26-án megszállták a szovjetek. A háborúban győztes Vörös Hadsereg számára a toborzás megszervezése az újonnan meghódított területeken élet-halál kérdése volt. Miután kialakult a kárpátaljai kommunista befolyás, a Kárpát-Ukrán Néptanács 1944. december 17-ig felszólította a helyi lakosságot, hogy önkéntesként csatlakozzanak a Vörös Hadsereghez az aktívabb harcok érdekében.⁷⁰ A régiót megszálló 4. Ukrán Front 1944. november végén kezdte meg az önkéntesek toborzását. Csak 18 és 40 év közötti ukránokat és oroszokat engedtek be a Vörös Hadseregbe Kárpátontúli Ukrajnájában.⁷¹ Rahótól Ungvárig 25 mozgó pontot hoztak létre, ahol az emberek regisztrálhattak a Vörös Hadseregbe.⁷² Ezenkívül a 4. Ukrán Front központja 50 tapasztalt személyt választott ki nyolc-tíz katonás osztag parancsnokságára. Ezek a csoportok aztán a községi

⁶⁷ BOTLIK JÓZSEF: Kárpátalja, mint Zakarpatszka-Ukrajna autonóm szovjet tagköztársaság. 1.rész. In: Valóság. 10.sz. 76–77 o.

⁶⁸ BOTLIK JÓZSEF: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján II. Nyíregyháza. 2005. 266–268. o.

⁶⁹ BOTLIK JÓZSEF – DUPKA GYÖRGY: Ez hát a hon ... (Tények, adatok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéből 1918-1991) Budapest-Szeged. 1991. 62-63. o.

⁷⁰ ГРАНЧАК, І.-БАЛАГУРІ, Е.-ГРИЦАК, І.-ЛЬКО, ПОП.-ПОП, І.: Нариси історії Закарпаття (1918–1945). Том II. Закарпаття. Ужгород. 1995. 611. o.

⁷¹ ДАЗО, ф. Р-190, оп. 1, од. зб. 13, арк. 1.

⁷² ГРАНЧАК, І.-БАЛАГУРІ, Е.-ГРИЦАК, І.-ЛЬКО, ПОП.-ПОП, І., 1995: 614. .

népbizottságok által rendezett gyűléseken és megbeszéléseken előadásokat tartottak a Szovjetunió politikájáról, az európai országokkal való kapcsolatáról, s kérték a lakosságot, hogy lépjen be a Vörös Hadseregbe. Rahón például egy ilyen előadás után összesen 78 személy jelentkezett önkéntesnek.⁷³ Ezek a csoportok számos ilyen előadást tartottak Kárpátaljaszerte. Az önkéntesekből tartalékos hadosztályokat hoztak létre, és két-három hétre rövid nevelői munkának vetették alá őket, s mire ideológiailag felkészítették őket a front már Lengyelország és Csehszlovákia területén járt. A besorozottak körében végzett agit munkára a legjobb példa a 4. Ukrán Front 167-es és 178-as tartalékos lövészhadosztályai körében végzett felkészítő nevelői munka. A kultúrfelvilágosító munka e két hadosztály körében fényes példája a politikai célú nevelésnek.

A gondosan kiképzett politikai agitátorok naponta kétszer tartottak előadásokat a 167. hadtestnek olyan témákról, amelyeket szintén gondosan megválasztottak és központilag engedélyeztek. Az agitátor a szovjet hatóságok által felhatalmazott kérdéseket boncolgatta, például arról, hogyan lehet csatlakozni a Vörös Hadsereghez, ki volt a komszomol, kik voltak a bolsevikok, mi a Vörös Hadsereg keresztény küldetése, mi volt a kolhoz stb.⁷⁴ A 178-as lövészhadosztály annak a tökéletes példája, hogy miként lehet egy alakulaton totális ideológiai munkát végezni. 1944. november 13–december 5. között 60 politikai célú propaganda filmelőadást rendeztek, amelyen 23770 fő vett részt az állomány soraiból. A szovjet filmipar alkotásai közül olyan művek kerültek bemutatásra ekkor, mint a „Szuovorov”, a „Harc Leningrádért”, vagy a „Harc Ukrajnáért” stb.⁷⁵

1944 október-novemberében sikeres volt a toborzási propaganda, amely hűséget, hazaszeretetet követelt a kárpátaljai néptől. Bizonyos módon a kommunista propaganda ennek kifejezésével alapot adott az újonnan érkezők számára a lázadó fiatalok körében. Pronin M., a 4. Ukrán Front politikai irodájának vezetője a fiatalok mozgósítását látta a legfontosabb toborzási lehetőségnek. "A fiatalság legerősebb hazaszeretetét az mutatja, hogy mindent megtesznek azért, hogy csatlakozzanak Szovjet-Ukrajnához és tömegesen jelentkezzenek a Vörös Hadseregbe" - írja egyik lapjában. Kevesebb, mint két hónap alatt 15 000 ukrán és orosz fiatal vonult be a Vörös Hadseregbe.⁷⁶ A Vörös Hadsereghez csatlakozók teljes száma nem ismert. Egyes források 15 000 kárpátaljai önkéntest állítanak, mások pedig 20–23 000 kárpátaljai önkéntest. Van azonban bizonyíték arra, hogy 30 000 ember önként jelentkezett.⁷⁷ Ha a 4. Ukrán Front politikai vezetése nem végzett jól szervezett

⁷³ ГРАНЧАК, І.-БАЛАГУРІ, Е.-ГРИЦАК, І.-ІЛЬКО, ПОП.-ПОП, І., 1995: 614. о.

⁷⁴ Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації (а továbbiakban: ЦАМО) РФ, Ф. 4. Укр. ф. 244, оп. 2980, од. зб. 67, арк. 268.

⁷⁵ и.о.

⁷⁶ ЦАМО РФ, ф. 244, оп. 2280, од. зб. 98, арк. 302.

⁷⁷ A boldogság felé, 1975: 171. о.

és körültekintő agitációs munkát, függetlenül attól, hogy hányan csatlakoztak a Vörös Hadsereghez, az nem nőtt volna ilyen arányokra.

3.3 A kommunista tevékenység hatása a kárpátaljai lakosság külpolitikai gondolkodására

Kárpátalja esetében Sztálin bevezette a „klasszikus” politikai stílust is. Ennek alapvető jellemzője a külső erők ostroma és a kapitalista ellenes agresszió kifejezése.⁷⁸ Pontosán meg lehet állapítani, mikor kezdődött Kárpátalján a külföldről érkező kép szovjet szerkesztése. Winston Churchill 1946. március 5-i Fultoni beszéde óta a világpolitikai fejlemények és a hatalomváltások hatással voltak erre a régióra. A legtöbb esetben gondosan válogatott cikkek jelentek meg a Nyugatról pártlapokban és folyóiratokban. Ezekben a sajtótermékekben 1946-tól kezdve jól érzékelhetővé válik a Nyugattól való elzárkózás, elszigetelődés. Körülbelül ugyanebben az időben, az újságok napi jelenléte miatt, az erőszakos, katonai és kizsákmányoló szavak a Nyugatra hivatkozva egyre népszerűbbek lettek a helyi köztudatban. Az 1940-es években a helyi pártállam azt tette, amit Sztálin az 1930-as években végrehajtott. Az államrend felforgatására igyekvő külföldet démonizálta a társadalom előtt. Az ideológiai és érzelmi ráhatások fegyverét felhasználva határozta meg a Nyugatról kialakítható képet.

Az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottsága határozatban is rögzítette azt a szándékát, hogy irodalmi, művészeti téren egyaránt meg kell erősíteni a propaganda munkát, amelyekben a népek barátságát és az internacionalizmust kell hirdetni. Ugyanakkor fel kell venni a harcot minden idegen ukrán és európai burzsoá nacionalizmussal, kozmopolitizmussal és minden más kártékony ideológiai irányzattal. Ezzel kívánta a központi hatalom megerősíteni egyeduralmát.⁷⁹

Kárpátaljának a „külvilágtól való elzárása” egy jól kivehető célt is szolgált. 1946-tól hirdeti meg a Szovjet Kommunista Párt Központi Bizottsága az ötéves tervet, amely a háború utáni újjáépítést tűzte ki célul. E terv a korabeli Kárpátalja társadalmára is óriási terheket rakott. Ehhez szükség volt arra, hogy a lakosság és a külföld kapcsolatát teljes mértékben elvágják. Minimális szinten, a látszat kedvéért azért közöltek információkat a helyi lapokban a világ nyugati feléről, azonban meglehetősen manipuláltakat. Amilyen mértékben törekedtek az USA és a Nyugat országainak társadalmát negatív színben ábrázolni a helyi vezetők Kárpátalján, azzal ellenkezően ódákat zengtek a pártsajtóban a Szovjetunióban érvényesülő emberi- és polgári jogokról.

⁷⁸ LEWIN MOSHE: Sztálin a másik diktátor tükrében. In: Kershaw Ian-Lewin Moshe: Sztálinizmus és nácizmus diktatúrák összehasonlítása. Szikits Kiadó. 2005. 129–130. o.

⁷⁹ БОРТНЯК, Я.М.-МЕЗОВЦЕВА, М.Б.-ХАРЧЕНКО, С.К.: Нариси історії Комуністичної Партії України. Видавництво політичної літератури України. Київ. 1971. 554–556.

3.4 A vallásellenes szovjet propaganda

Az állam vallási életre irányuló támadása nem a katonai hatalomátvétellel kezdődött, de nem sokáig váratott magára. A Vörös Hadsereg propaganda-erőfeszítéseiben a régió megszállása során a vallási jelszavakat politikai érdekek határozták meg. Az akkori nyilvánossággal folytatott találkozókön a speciálisan képzett katonai agitátorok jelezték, hogy a kommunisták és a Vörös Hadsereg keresztény missziójukat végzik, amely során a barbár német nép elnyomása alól szabadítja fel a keresztény Európát. A valóságban ezek az agitátorok kereszties hadjárat képét keltik, és a Szovjetuniót 1944 végén Kárpátalján az igazságosságért küzdő erőként ábrázolják. Miért érezte tehát a Szovjetunió annak szükségességét, hogy keresztény pártfogóként képviselje önmagát? Kárpátalja társadalma a keresztény közösséghez tartozik. Társadalmi élete az idők során egyre inkább összefonódott a vallással és az egyházi hittel. Ebből kiindulva a szovjet pártállam nem engedhette meg magának, hogy a háborús nehézségek mellett (1944 őszén még javában tart a háború) konfrontálódjon a helyi papsággal, hívőkkel. Ez nem azt jelenti, hogy Sztálin Kárpátalja kedvéért átértékelte az általa kialakított szocializmust. Inkább azt jelentette, hogy a vallás kérdésében 1944 végén kivárt, elaltatva a helyi hívő közösségek éberségét.

A második világháború zaja alatt Kárpátalján intézkedéseket hoztak az vallás ellen. 1945. március 24-én a kormány kiadta a „Vallás megváltoztatásának szabadsága” címet viselő rendeletet, amely kimondta, hogy bármely felnőtt ember bármikor megváltoztathatja vallását, és felekezetektől mentes lehet.⁸⁰ Abban az időben a nyílt vallásellenes retorika nem működött olyan jól. 1944–1945-ben a kommunista pártállam viszonylag csendesen próbálta megteremteni a szigorúbb és általános vallási elnyomás jogi alapjait. Azonban sok szempontból a párttagok "ambiciózus" javaslatait gyakran alkalmazták a vallási témákra. Az egyik Kárpátalja vallási kérdéseivel foglalkozó Agafanov volt. A következőket tartotta megfelelőnek. Felfogását a görögkatolikus egyház belső bomlása befolyásolja. Szerinte két-három embert kell választani a település görögkatolikus lakosságából, akik szimpatizálnak a pravoszláv egyházzal. A fellépés érdekében csoportot kell létrehozni belőlük. Feladatuk további emberek beszerzése és áttérítése a pravoszláv hitre. Ha többen mint 20-an áttérnek a kezdeményező csoporthoz, akkor a templomot is meg kell kapniuk.⁸¹ Ez csupán egy módszer a szovjet fél által bevetett egyházbomlasztó tevékenységekből. Ahol nem vált be a belső bomlasztás, vagy néhány püspök, pap, lelkipásztor ellenszegült, ott az erélyesebb állami fellépés

⁸⁰ BOTLIK JÓZSEF: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján II. Nyíregyháza. 2005. 275. o.

⁸¹ SZABÓ GYÖRGY: Tövíses út az egységhez. Intermix Kiadó. Ungvár-Budapest. 1999. 66–70.

érvényesült. Sajnos a papok megfélemlítése és meggyilkolása is alkalmazásra került Kárpátalján az 1940-es évek második felében. Természetesen csöndben, a háttérben, a külvilág kizárásával.⁸²

Kárpátalján az ötvenes években erőteljes kulturális támadás történt a vallás ellen, ideértve a népszerű ateista propagandát is. A kiadók ezt a gyakorlatot folytatják oly módon, hogy rendkívül materialista jellegű dokumentumokat tesznek közzé, amelyek célja az alapvető vallási doktrínák ellentmondása és leegyszerűsítő mondanivalókká változtatása. Az 1950-es és 1970-es években azonban Kárpátalján fokozódott a kommunista párt aktivitása, amelynek csúcspontja az volt, hogy 1972-ben megalapították Ungváron az első ateista múzeumot.

3.5 A kárpátaljai ifjúságot nevelő kommunista propagandatevékenység

A kárpátaljai ifjúság szisztematikus szocialista átnevelésére a háború utáni években került sor. Fontos volt az a tény, hogy a környék fiatalsága nem volt különösebben érzékeny a szovjet ideológia által javasolt komszomol-tevékenységre, amely a háborús években érte őket.⁸³ Ez különösen igaz a falu fiataljaira. Hasonló passzív ellenzék jellemezte az ifjúsági komszomol intézmények fejlődését az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság más régióiban. A Lviv, Ivano-Frankovszk és Csernyihiv körzetben működő párttestületek hasonló nehézségekkel szembesültek.⁸⁴ Így a második világháborút követő években Kárpátalján megteremtették a komszomol szervezetek szerkezeti alapjait. Jelentősen átszervezték a kárpátaljai gyengén teljesítő ifjúsági csoportokat. Megalakult a Kárpátontúli Ukrán Ifjúsági Szövetség,⁸⁵ amely kezdetben különböző politikai és ideológiai háttérrel rendelkező személyeket tömörített. Olyan fiatalokat, akik közel álltak a kommunista párthoz, a művészeti körökhöz vagy például a vallási közösségekhez stb.⁸⁶

A Kárpátontúli Ukrán Ifjúsági Szövetség politikailag, ideológiailag és vallásilag különböző beállítottságú fiatalokat foglalt magába. 1946. január 14-én e szervezet közel 10 ezer taggal rendelkezett, és 461 alszervezetet foglalt magába, amikor a Szovjetunió Lenini Kommunista Ifjúsági Szövetségének (a továbbiakban: SZLKISZ)⁸⁷ a felügyelete alá helyezték. Az SZLKISZ Központi

⁸² Arra is szeretnék rámutatni, hogy az erőszak éveiben Kárpátalja társadalmá elvesztette a legnevesebb papokat és püspököket. Sokakat, akik kiálltak a szovjet rendszer ellen és megvédték hitüket, megalázás, elnyomás és sok esetben halál, valamint hosszas rehabilitáció érte.

⁸³ КУРАС, І.Ф.-ШАПОВАЛ, Ю.І.-ЛЕВЕНЕЦЬ, Ю.А.-КОТИГОРЕНКО, В.О.-КУЛЬЧИЦЬКИЙ, С.В.-КУЧЕР, В.І.-ЛИТВИН, В.М.-МАЙБОРОДА, О.М.-НАГОРНА, Л.П.-СОЛДАТЕНКО, В.Ф.-ТРОЩИНСЬКИЙ, В.П.: Політична історія України ХХ століття. Том 6. Генеза. Київ. 2003. 75. о.

⁸⁴ и.о. 77. о.

⁸⁵ Союз молоді Закарпатської України

⁸⁶ РІЗАК, І.М.-АНДРУСЬ, М.І.-БОЛДИЖАР, М.М.-ВЕГЕШ, М.М.-ДАНИЛЮК, Д.Д.-ДЕЛЕГАН, М.В.-ЛЕНДСЛ, М.А.-МАКАРА, М.П.-ПРИХОДЬКО, В.П.: Нариси історії Закарпаття (1946–1991). Том III. Ужгород. 2003. 48. о.

⁸⁷ Всесоюзный Ленинский Коммунистический Союз Молодежи – ВЛКСМ

Bizottsága 1946. január 14-én kelt határozatával rendelkezett erről. Így tulajdonképpen a moszkvai és a kijevi „tapasztalt komszomol vezetők” irányítása alá került a szervezet.⁸⁸

1946. október 5-6. között tartották az első kárpátaljai területi komszomol konferenciát, amellyel befejezték a szovjet hatalomhoz lojális vezetők kinevezését a komszomol szervezetek élére. 1947. január 1-re a kárpátaljai komszomol szervezetek 8781 taggal rendelkeztek, akiket 701 komszomol szervezet foglalt magába a területen.⁸⁹

Az ennek eredményeként létrejött, különösen szoros állami irányítás alatt működő komszomol szervezetek végül Kárpátalján is kiterjesztették működésüket, és megkezdték a Szovjet Kommunista Párt által az Ukrán Kommunista Párton keresztül biztosított és kért ideológiai állami propagandát. Számos közgyűlés, elnökségi ülések, bizottságok és kongresszusok megszervezése és lebonyolítása, amelyeken rendeleteket és határozatokat fogadtak el, a leninista ifjúsági szervezetek gyakorlatához tartoztak.⁹⁰ Segítették a kommunista doktrína terjesztését és a kárpátaljai szovjet befolyás ilyen módon történő megalapozását.

3.6 Kultúr-felvilágosítás kezdete a kárpátaljai magyarok között

Az 1946–1947-es években számos probléma merült fel Kárpátalja tömegpolitikai pártműveleteinek magyar lakossága körében. Az Ukrán Kommunista Párt (a továbbiakban: UKP) 1947 szeptemberében határozatot fogadott el, amelyben felszólította a helyi kommunista párt szerveit, hogy ezt a lehető leghamarabb módosítsák. Az UKP Beregszász, Ungvár, Nagyszőlős, Técső, Munkács, Huszt és Rahó regionális kommunista pártokat, különösen az ungvári és munkácsi városi tanácsokat arra kényszerítette, hogy drasztikusan erősítsék tömegpolitikai funkciójukat. Továbbá azt is kikötötte Kijev, hogy kötelesek a pártszervezetek ezeken a területeken a munkásság körében rendszeresen rendezni előadásokat magyar nyelven, legalább havi két alkalommal. A munkájuk sikeresebbé tételéhez felhasználhatták a helyi pártapparátus propagandistáit. A központi parancs előírta azt is, hogy 1947. szeptember 15. és október 5. között Ungvár városában külön tanfolyamot kell tartani propagandisták számára a központilag jóváhagyott témákról. Ezenkívül 1947. október 1–5-én Kárpátalja kommunista pártszervezeteinek konferenciát kellett tartaniuk, amely előadói szemináriumot tartalmazott, amelyen az agit-csapat vezetői szigorúan előírt témában tartottak

⁸⁸ РІЗАК, І.М.-АНДРУСЬ, М.І.-БОЛДИЖАР, М.М.-ВЕГЕШ, М.М.-ДАНИЛЮК, Д.Д.-ДЕЛЕГАН, М.В.-ЛЕНДЕЛ, М.А.-МАКАРА, М.П.-ПРИХОДЬКО, В.П., 2003: 49.

⁸⁹ (szer.: n.m) Нариси історії Закарпатської обласної партійної організації. Ужгород. 1980. 152. с

⁹⁰ РІЗАК, І.М.-АНДРУСЬ, М.І.-БОЛДИЖАР, М.М.-ВЕГЕШ, М.М.-ДАНИЛЮК, Д.Д.-ДЕЛЕГАН, М.В.-ЛЕНДЕЛ, М.А.-МАКАРА, М.П.-ПРИХОДЬКО, В.П., 2003: 45-46 с.

előadást.⁹¹ A központi kormány előírta, hogy ezeken a szemináriumokon csak azok az oktatók léphessenek fel, akik erős magyar nyelvtudással rendelkeznek. Továbbá szigorúan ellenőrizték a helyi magyar nyelvű újságok kiadását. A központi nyomdai szövetség ötnapos ellenőrzést végzett a regionális nyomdában annak biztosítására, hogy elegendő magyar nyelvű folyóirat kerüljön kiadásra. A kulturális kiadónak személyzetet is Moszkvába kellett küldenie, hogy megfelelő számú magyar könyvet juttasson el beregszászi, ungvári, munkácsi, szöllősi és a técsői körzetek számára.⁹²

A művelődési ház a magyar nyelvű kultúra oktatásában is fontos szerepet játszott. A legtöbb esetben a művészeti és politikai irodalomból, folyóiratokból és évkönyvekből származó alkotásokból tartottak olvasóesteket, melyek segíthettek megőrizni a helyi magyar lakosság kulturális identitását. Számos helyi pártszerv már 1947-ben beépíthette a filmvetítést a tájékoztatás formái közé. Az 1940-es években azonban a mozik nem terjedtek el Kárpátalján. Csak a hetvenes években terjedt el, még a legkisebb falvakban is. A magyar csoportokon belül összehangolt kísérlet történt a nyugtalanság felkeltésére. Ezért az UKP Központi Bizottsága engedélyezte, hogy az UKP propaganda és agitációs osztályának a folyóiratát a „bloknot agitátort” magyar nyelven is rendszeresen megjelentessék 2500 példányban. Továbbá azt is engedélyezték, hogy a szomszédos szovjettagköztársaságból, Magyarországról, megfelelő mennyiségű magyar nyelvű, döntő többségben marxizmussal-leninizmussal foglalkozó politikai irodalmat is fogadjanak el segítség gyanánt.⁹³

⁹¹ ДАЗО. Ф. 1, оп. 1, спр. 215. арк. 25–28.

⁹² u.o.

⁹³ u.o.

IV. FEJEZET. A "KULTURÁLIS FORRADALOM" KÁRPÁTALJÁN

A Vörös Hadsereg belépésével a régió területére, a helyi kommunisták segítségével, a hadsereg propagandamunkája, a szovjet Ukrajnával való "újraegyesítés" mozgalma felerősödött. 1944. november 26-án, a kárpátaljai Ukrajna Népbizottságainak első kongresszusán, Munkácson az összes küldött egyhangúlag felszólította a régió egyesítését az ukrán föld többi részével. Ennek a folyamatnak a legalizálására 1945. június 29-én került sor Csehszlovákia és a Szovjetunió között Kárpátaljai Ukrajnáról szóló megállapodás aláírásával.

A kárpátaljai társadalom szellemi életében 1944-1950-ben bekövetkezett változások megfeleltek az 1920-1930-as szovjetizáció képletének: pártállami monopólium az oktatás és a kultúra fejlesztésében.⁹⁴ A megye 1946. január 22-i megalakulásáig az osztály a Kárpátaljai Ukrajna Néptanácsának (a továbbiakban - KUN) volt alárendelve, és amikor a Kárpátontúli Terület a Szovjetunió közigazgatási egységévé vált, az osztály a bizottságnak volt alárendelve. a kulturális és oktatási intézményekről.⁹⁵

4.1 Káderkérdések

A kárpátaljai regionális végrehajtó bizottság kulturális és oktatási munkáinak osztályának alkalmazottai 1947-ben a következő fizetést határozták meg (pótdíjakkal együtt): az osztályvezető - 1400 rubel; vezető helyette, vezető ellenőr - 1190 rubel; két fő vezető ellenőr - egyenként 880 rubel; a könyvtári szektor vezetője - 880 rubel; a könyvtárak vezető felügyelője - 790 rubel; személyi ellenőr 600 rubel; vezető könyvelő - 690 rubel; extra titkár - 500 rubel; futártisztító - 260 rubel.⁹⁶

A Szovjetunió Miniszteri Tanácsa alá tartozó Kulturális és Oktatási Intézmények Bizottságának 1946. július 11-i rendeje szerint 500 rubel pénzjutalommal jutalmazottak között, közülük öt kárpátaljai volt: Zvonár V. - az ilosvai kerületi művelődési ház igazgatója; Sheregij E., a huszti kerületi művelődési ház igazgatója; Lengyel I. - az ilosvai kerület vezetője; Stémács E. - a volóci körzet felügyelője; Lucáv M. a munkácsi osztály főellenőre. A kulturális és oktatási munka tanszékének egyik kiemelt feladata a szakorvosok képzésére szolgáló intézmények létrehozása volt. 1946. augusztus 9-én az Ukrán Szovjetunió Miniszteri Tanácsa alá tartozó Kulturális és Oktatási

⁹⁴ КАПИТАН ЛІ. Етнокультурний розвиток Закарпаття у контексті радянської організації краю 1944-1964 рр.– К., 2013. – С.50;

⁹⁵ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.2.

⁹⁶ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.18. – Арк.1.

Intézmények Bizottsága Munkácsban létrehozta a politikai oktatás technikai iskoláját, amely három részlegből áll: könyvtár, klub és amatőr művészet.⁹⁷

Megalakult az 1946/1947-es toborzás kontingense. 120 főből. Zozulyaknak, a kultuszoktatás regionális osztályának vezetőjének és Vasziljevnek, a Munkácsi Politikai Oktatási Szakiskola igazgatójának 1946. augusztus 20-ig kellett kiválasztania az oktatási épület és a kollégiumok számára megfelelő helyiségeket. Ismeretlen okokból a szakiskolát Husztba (később Ungvárra) helyezték át. Az újonnan létrehozott oktatási intézményben rendkívül rossz körülmények voltak a hallgatók számára a tanuláshoz és az élethez. A helyiségek hiánya miatt a képzés csak 1947 tavaszán kezdődött. A felvételi terv 120 hallgatót biztosított, a 36 könyvtárosból csak egy csoport kezdte meg tanulmányait.

A kárpátaljai regionális kultuszoktatási osztály 1947. július 9-i végzése. "A hallgatók toborzási intézkedéseiről a huszti szakiskola kultikus munkások képzése céljából"⁹⁸ amelynek célja a problémás helyzet megoldása. A szakiskola kiképezte a kerületi művelődési házak és könyvtárak vezetőit, az amatőr művészet vezetőit, de huszti kivételével egyetlen más körzet sem kapott felvételi kérelmet. Ez veszélyeztette a toborzási terv végrehajtását. 1947-ben a személyzeti lista szerint 1216 kulturális és oktatási szakember volt Kárpátalján, és 1199 alkalmazott volt, köztük 1029 helyi. M. Fridmánszkij a regionális kulturális és oktatási munka osztályának vezetője megjegyezte, hogy "a mezőgazdasági intézmények alkalmazottainak minősége nagyon alacsony."⁹⁹ Ezért 342 kétnapos kerületi szemináriumot tartottak a kerületi és vidéki kulturális és oktatási intézmények alkalmazottainak, valamint 10 regionális szemináriumot a járási osztályok vezetőinek és ellenőreinek, a kerületi könyvtárak vezetőinek, könyvtárosoknak és a klubok művészeti vezetőinek.

1947-ben az USZSZK Kulturális Oktatási Intézményeinek Bizottsága 44 főt küldött Kárpátaljára. Csak 6 érkezett a helyszínre, közülük 2 a Lvivi Műszaki Iskolában, 1 - a Dnyipropetrovszki Egyetemen, 1 - a Csernyivci Műszaki Iskolában, 1 - a Kamjanec-Podilszkij Műszaki Iskolában, 1 - a Kijevi Műszaki Iskolában végzett. A munkába jött alkalmazottak számára nem biztosítottak anyagi és életkörülményeket. Mivel nem tudtak lakást szerezni, hazatértek.

1949-ben 1234 kulturális dolgozó között volt: 1031 ukrán, 75 orosz, 11 zsidó, 117 más nemzetiségű képviselő. Párthovatartozás szerint: az SZKP tagjai és tagjelöltek - 206, komszomoli tagok - 516. Iskolai végzettség szerint: felsőbb - 25; átlag - 528; kezdeti - 681. Nem szerint: 773 férfi

⁹⁷ ДА30. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.3.

⁹⁸ ДА30. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.10. – Арк.7.

⁹⁹ ДА30. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.16. – Арк.3, 5, 9.

és 461 nő. A helyi lakosságból a kultúra területén 1042 dolgozó dolgozott¹⁰⁰ Kárpátalja aktívan részt vett az egész USZSZK-ban zajló kulturális folyamatokban. Kárpátalja széles körben képviseltette magát az 1946. január elején Kijevben megrendezett IV. Republikánus amatőr képzőművészeti kiállításon (622 kiállítás)¹⁰¹

4.2 A propaganda alkalmazása a szovjet kultúra terjesztésében

A kulturális és oktatási munka osztálya volt felelős a kommunista ünnepek előkészítéséért és megtartásáért. Ez látható a Kárpátaljai Regionális Végrehajtó Bizottság 1946. április 29-i végzéséből, amelyet I. Turjanica írt alá "Május 1-i ünnepek megtartásáról a regionális végrehajtó bizottság osztályain". Május 1. és 2. szabadnapok voltak. Május 1-én Ungváron felvonulásra került sor, amelyen az osztályok összes alkalmazottja részt vett.¹⁰²

A regionális végrehajtó bizottság osztályvezetői 9 órakor biztosították a beosztottak megjelenését. reggel moszkvai idő szerint a regionális végrehajtó bizottság háza közelében. Nyolc fős oszlopok alakultak itt. Egy oszlopban pontosan regisztrálták a regionális végrehajtó bizottság osztályainak helyét, akiknek és kiknek követniük kellett. Az oszlopban a figyelemért az osztályvezető és helyettese volt a felelős. Bizonyos tisztviselők zászlókat, vezetői arcképeket és transzparenszeket vittek magukkal. Május 1-én 16 órakor. tömegünnepséget rendeztek a Korjatovics és a Sztálin téren, a parkban. Ezt a kulturális és pihenőparkot Kijev utasítása alapján nyitották meg, különösen a "május elsejei ünnepekre". A város május elsejei szlogenekkel való díszítéséhez portrék és poszterek 102 150 rubelt költöttek. Különböző méretű portrék az SZKP és a Szovjetunió Politikai Irodájának tagjairól, a Szovjetunió vezetőiről, a Szovjetunió marsalljairól, a Szovjetunió hőseiről, a Szocialista Munka hőseiről, gerillákról és „a kárpátalja haladó embereiről”.¹⁰³

Megmaradtak anyagok a május elsejei ünnepek, a sajtónap, a győzelem napja előkészítéséhez és megtartásához 1950-ben.¹⁰⁴ Május 1-én kerületi találkozót tartottak a klubok, könyvtárak vezetői és az amatőr művészet vezetői. Ezt megelőzően, a klubokban és könyvtárakban zajló vallási intézmények javításának hónapja alatt belső és külső meszelésre került sor, megtisztították a környéket. A kulturális és oktatási intézményeket a kommunista párt és a szovjet kormány vezetőinek portréi díszítették. Kolhozokban, brigádokban, állami gazdaságokban, klubokban és könyvtárakban előadásokat tartottak a regionális előadó iroda témájáról, május 1-ig, sajtónapig, győzelem napjáig

¹⁰⁰ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.38. – Арк.40.

¹⁰¹ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.1.

¹⁰² ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.2.

¹⁰³ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.1, 3.

¹⁰⁴ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.43. – Арк.20-21.

újságok és folyóiratok anyagáról tárgyaltak, fali újságokat és " harci röpcédulák " készítettek. Irodalmi esteket, olvasói konferenciákat, kollektív rádióhallgatást szerveztek. Lenin és Sztálin felvételeivel ellátott gramofonlemezeket lejátszást szerveztek a klubokban és könyvtárakban. A csúcspontja a tömegünnepeknek - kórusok, koncertcsoportok fellépése, sport- és sportversenyek, néptáncok és egyebek. Hasonlóképpen, az „ukrán nép újraegyesítése egyetlen ukrán szovjet államban” 10-ik évfordulóját, sőt gazdasági kampányokat (az 1950-es tavaszi vetés előkészítése és lebonyolítása) tartottak.¹⁰⁵

A kulturális dolgozókat fontos ideológiai feladatokkal bízták meg. "A sztálini öt éves terv első évének" tavaszán terveket készítettek a kulturális és háztartási szolgáltatásokról. Ötnapos kerületi és települési értekezletek szervezése volt a kulturális és oktatási dolgozók részéről a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának választása előkészítése céljából. Az ebédszünetben és a kultikus oktatási intézmények szabadidejükben politikai információkat szerveztek a terepen, a fal- és terepi újságok kiadását, amelyeknek "a legjobb embereket kellett megmutatniuk és leleplezték a lustákat, akik eltérnek az őszinte munkától".¹⁰⁶ Mobil agitációs kulturális brigádok és könyvtárak, "tíz ház keverői", a vidéki értelmiség, középiskolások, egyetemisták és a szovjet intézmények alkalmazottai is részt vettek. Az USZSZK Legfelsőbb Tanács választásának előkészítése során a kultuszoktatás városi és kerületi osztályainak vezetőinek, valamint a kulturális és oktatási intézmények vezetőinek "figyelembe kellett venniük az agitáció, valamint a kulturális és oktatási munka differenciált szervezésének szükségességét. a lakosság minden csoportjával."¹⁰⁷ A városi és a kerületi kulturális és oktatási munka osztályának vezetője minden hónap 1-jén, 5-én, 10-én, 15-én és 25-én beszámolt az elvégzett munkáról.

A kulturális és oktatási intézményeknek "a Szovjetunió alkotmányának, a USZSZK Legfelsőbb Tanács választásáról szóló rendeleteknek a munkavállalók által végzett alapos tanulmányozását kellett megszervezniük, elmagyarázva a munkavállalók számára a szocialista választási rendszer előnyeit a kapitalista választási rendszerrel szemben. További feladat volt a Szovjetunió népeivel való barátság erősítése, mindenekelőtt a testvéri orosz emberek segítségének a kiemelése a szovjet ukrainai és különösen a kárpátaljai térség népének, a Nagy Honvédő Háború idején"¹⁰⁸

¹⁰⁵ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.43. – Арк.22-31.

¹⁰⁶ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.6.

¹⁰⁷ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.27.

¹⁰⁸ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.15. – Арк.2.

A régió kulturális és oktatási intézményei elé kitűzött feladatok a szovjet kormány politikai lépéseiből fakadtak. 1948 a folyamatos kollektivizálás kezdetének éve volt Kárpátalján. A kulturális és oktatási intézmények regionális osztályának 9 fő feladata közül az adott évben 3 mezőgazdasági kérdéshez kapcsolódott.¹⁰⁹ Kulturális szervezőket, beszélgetőtársakat és olvasókat választottak ki valamennyi kollektív és traktoros brigádhoz, egységhez, termelőségvetkezeti közösséghez beszélgetésekre, újságok és irodalom hangos olvasására. A szovjet költők és zeneszerzők legjobb tömegdalainak népszerűsítése érdekében a vidéki és a kolhoz énekesek rövid távú szemináriumait minden kerületben megtartották. Voltak regionális előadóirodák (85 előadó), kerületi és városi előadócsoporthoz (652 előadó), falusi előadótermek (1725 előadó). 1948-ban 21 611 előadást tartottak 1736 690 ember részvételével¹¹⁰. A kampányok és a propaganda meglévő technikai eszközökkel, különösen magnókkal történt.¹¹¹ A kerületi művelődési házak és a falusi klubok azonban alig használták őket. Csak a munkácsi kerületben használták fel a magnókat részben az agrotechnikai ismeretek népszerűsítésében, és a régió kulturális és oktatási intézményeinek többsége főként az amatőr művészeti csoportok fellépéseinek magnóra történő rögzítésére korlátozódott. A regionális osztály és a regionális kulturális intézmények alkalmazottai ellenőrizték a magnók használatát. Havi rendszerességgel a kerületi tanácsok osztályok beszámoltak a regionális végrehajtó bizottságnak az előadások, beszámolók és koncertek meghallgatásáról magnókról.

A kultusztanárok részt vettek az éves kommunista ünnepek és évfordulók megünneplésében - május elseje, Németország fölötti győzelem, a komszomol, az októberi nagy szocialista forradalom, szilveszter. A kommunisták vallásellenes propagandával és az ateizmus terjedésével próbálták felszámolni a Kárpátaljára vonatkozó hagyományos keresztény ünnepeket.¹¹²

1950 elején a régióban kialakult a szovjet stílusú klub létesítmények hálózata. Működött egy népművészeti ház, 13 kerületi és városi művelődési ház, 420 falusi klub, 110 falusi olvasóház, egy kolhoz klub, Ukrán Vakok Társasága „UTOS”, Ukrán Süketek Társasága „UTOG” társaságok klubjai, 54 szakszervezeti klub, 94 „vörös kabát” klub.¹¹³ A "Proszvita" volt központjának, és a bezárt templomok helyén, nagy falusi klubok hálózata jött létre, amely egy fedél alatt egyesítette a könyvtárat

¹⁰⁹ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.28. – Арк.2-3.

¹¹⁰ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.28. – Арк.28.

¹¹¹ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.32. – Арк.18.

¹¹² Мищанин В. «Всенародні» свята Народної Ради Закарпатської України (1944-1945 рр.) як елемент радянської Закарпаття // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Історичні науки. Всесвітня історія. Історія України. Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. – №8 (297) грудень 2015. – С.122-129.

¹¹³ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.38. – Арк.3.

és a mozitermet az emberek, különösen a fiatalok kommunista oktatásához.¹¹⁴ Ugyanez történt a sportban is. 1945-1950 során önkéntes sportegyesületek jöttek létre Kárpátalján. Nevük a korszak szellemét tükrözi: "Vörös csillag" (az erdőipar sportolóit egyesíti); "Bolshevik" (később "Iszkra", "Avangárd" egyesítette az ipari csapatok sportolóit); "Szpárták" (textil iparosok, oktatási intézmények); „Szüret” (Traktorosok); „Dinamó” (rendőrség). Az önkéntes sportegyesületek vezetői nem rendelkeztek megfelelő testneveléssel, de "szemináriumokon és találkozókön tapasztalatokat szereztek a szervezeti munkában"¹¹⁵

A szocialista verseny elterjedt a kulturális dolgozók körében. Már 1946. június 21-én a Nevicke-i klub meghívta versenyre Beregkövesdet. A verseny számos mutató alapján zajlott - a klub javítása, felszerelés biztosítása, dráma-, tánc- és sportklubok létrehozása, az írástudatlanság felszámolása.¹¹⁶ A huszti járás kulturális és oktatási munkatársai versengtek Nagyszőlős kolégákkal és Volóci kolégákkal. A huszti járás kulturális és oktatási munkásai a parasztok mozgósítását látták az ötéves terv teljesítésében, a kenyér, a széna és a hús állami átadásának, a kulákok elleni küzdelemnek és a fasiszta agitációnak. . 1947-ben az ungvári körzetben Mináj és Sztrumkivka (Szürte) falvak klubjai versenyeztek, a huszti járásban – Szokirnica (Szeklence) és Olekszandrivka (Osándorfalva) falvak klubjai, az ilosvai és huszti körzet kultikus oktatási intézményeinek osztályai.¹¹⁷ A versenyek eredményeit külön szakbizottságok összegezték. Ezt látjuk a Voliv (Volóc) körzet kulturális és oktatási intézményeinek szocialista versenyéről szóló információk példáján. A Majdánka és a Felsőbisztra falvak klubjai közötti szocialista verseny ellenőrzésének 1949. június 10-i jegyzőkönyve szerint a majdánka klubot nyertesként ismerték el.¹¹⁸

¹¹⁴ ГАБОРЕЦЬ В. Передумови культурного відродження // Нариси історії Закарпаття. Том III (1946-1991). – Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ управління у справах преси та інформації, 2003. С.377.

¹¹⁵ Фітас П. Фізична культура, спорт, туризм / П.Ф. Фітас // Нариси історії Закарпаття. Том III (1946-1991) С. 315.

¹¹⁶ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.9. – Арк.1-2.

¹¹⁷ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.20. – Арк.2-6.

¹¹⁸ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.34. – Арк.13.

4.3 A könyvtárak, múzeumok és levéltárak működése

A kárpátaljai szovjet könyvtárak szervezete szigorú cenzúrát írt elő a meglévő könyvgyűjteményekről.¹¹⁹ Az 1946. november 20-i "A könyvtári munka helyzetéről a kárpátaljai régióban" bizonyítványból megtudhatjuk az "ellenőrzés felgyorsításának szándékát, különösen magyarul és csehül, hogy a közeljövőben az ezeket a nyelveket beszélő lakosság használhatja a könyvtárakat", valamint a kolostorok és múzeumok könyvtárainak pénzeszközeinek elszámolása, a kétes és elkobzott irodalmak elkülönítését.¹²⁰ Csak a kommunista cenzorok által ellenőrzött irodalmat engedték elolvasni. Ellenőrizték a kárpátaljai térségben hazaszállítás formájában kapott irodalmat. Könyvek, kéziratok és muzeális értékek Magyarországról és Csehszlovákiából érkeztek. Külön bizottság gondoskodott róluk, amelybe a régió párt- és szovjet vezetése, valamint kulturális oktatási intézmények tartoztak - a KP regionális bizottságának titkára Pincsik (elnök), a kulturális és oktatási osztály vezetője intézmények Zozulyák (elnökhelyettes), vezető. Kárpenkó, a Kolomijec Regionális Történeti Múzeum igazgatója, Gávrilikó regionális könyvtár igazgatója, a Kuriskó Egyetem rektora, a kulturális és oktatási intézmények tanszékvezető-helyettese Hárcsenkó, a regionális irodalomért felelős, Omeljánenkó. A bevételt elosztották az egyetem és a múzeum között.

1946 első felében a kárpátaljai régióban 2 regionális könyvtárat, 1 városi, 13 kerületi könyvtárat, 526 klubot és olvasóházat és könyvtárat hoztak létre.¹²¹ A kommunisták ingyenes munkaerőt használtak a könyvtárhálózat létrehozásához. Ilyen "kezdemenyezést" fedeztek fel a Sztrabicsó lakói. Így "a dolgozó tömegek 211 falusi klubot és olvasóházat javítottak meg és építettek fel újból, a strabicsó parasztok példájára." 185 ezer példány könyv érkezett a régióba, főként Moszkvából és Kijevből - főleg politikai, néptudományi, mezőgazdasági és szépirodalmi tematikában. 1947-ben a Kárpátaljai Regionális Végrehajtó Bizottság Kulturális és Oktatási Munka Osztálya csatlakozott az odesszai régió kultikus oktatási intézményeinek kezdeményezéséhez, hogy megszervezze az irodalmi gyűjtést a városi lakosok körében, amelynek „célja a politikai és oktatási munka előmozdítása a kolhozok, a munkások, és parasztok körében”.¹²² Ugyanakkor megjegyezték, hogy az összes összegyűjtött irodalmat gondosan ellenőrizték, és az egyes vidéki könyvtárak elkészítésekor a marxizmus-leninizmus klasszikusainak műveivel, a tömegpolitikai, a népszerű tudomány és a mezőgazdasági szakirodalommal látták el.

¹¹⁹ Мищанин В. Втручання цензури в діяльність редакцій газет, бібліотек та книготоргівлі на Закарпатті в 1944-1950 рр. // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. – Випуск 27. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2012. – С.166-172.

¹²⁰ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.33.

¹²¹ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.13.

¹²² ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.10. – Арк.6.

A legjobb klubok és könyvtárak munkáját 1947-ben a Szovjetunió Kulturális és Oktatási Intézményeinek Bizottsága díjakkal és oklevelekkel tüntették ki. A következő nyertesek voltak: Kopásna (Klunykó), Husztsófalva (Husztej), Beregszentmiklós (Románec) Nagy Rákocz (Zelenyák), Jánosi (Horvát).¹²³ Az 1948. március 14-én Munkácson a vidéki könyvtárak vezetőinek kerületi szemináriumán a fő figyelmet "a szovjet patriotizmus és a szovjet büszkeség oktatása - az ideológiai munka legfontosabb feladata"¹²⁴ problémájára fordították.

1950. január 1-jén 555 kulturális intézmény működött a régióban: 524 vidéki könyvtár, 13 kerületi könyvtár felnőtteknek, 6 kerületi gyermekkönyvtár, 5 városi könyvtár felnőtteknek és gyermekeknek, regionális közkönyvtár és regionális gyermekkönyvtár. 1949. január 1-jén a régió összes könyvtárában 730 166 példány volt: könyvek, 1950. január 1-jén - 1 228 682 példányban. "Az év során a könyvgyűjteményt többször megtisztították az elavult és betiltott irodalomtól".¹²⁵

1950. január 1-jén 105 644 olvasó volt ezekben a könyvtárakban. Amennyiben 1948-ban a könyvtárak olvasói többnyire fiatalok voltak, akkor 1949-ben az olvasók mintegy 45-50% -a volt kolhozista, különösen aktív tag. Folyamatos kollektivizálás zajlott, a régióban akár félezer kolhoz is létrejött. A könyvtárak tömeges munkájának általános formája a könyvkiállítás volt, amely bizonyos eseményekre vagy időpontokra időzített. Különleges pompával rendeztek könyvkiállításokat Sztálin születésének 70. évfordulójára. Munkács városi könyvtárában ezt a kiállítást "*Sztálin elvtárs, vezetőnk, tanárunk, parancsnokunk és barátunk*" elnevezéssel hívták. 5 külön tematikus szakasza volt:

- „Joszip Visszarionovics Sztálin - Vlágymir Iljics Lenin szövetségese a bolsevik párt és a szovjet államért folytatott harcban”
- „Joszip Visszarionovics Sztálin - nagy utódja Lenin halhatatlan ügyének, az ihlető és szervező a szocializmus győzelmének,,
- ”A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborúban elért győzelmének inspirálója és szervezője”
- „Joszip Visszarionovics Sztálin - a Szovjetunióban a kommunizmus építésének inspirálója és szervezője”
- „A világ népei Sztálinról”¹²⁶

Könyvkiállításokat is tartottak a kapitalizmus mindenféle "hibáiról". Példa erre az említett könyvtár kiállítása "Angol-amerikai imperializmus - a világ és az emberiség ellensége". Mintegy 300

¹²³ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.16. – Арк.11.

¹²⁴ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.23. – Арк.2.

¹²⁵ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.38. – Арк.30.

¹²⁶ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.38. – Арк.33-34.

rajzfilmet és rajzot tematikus blokkokba csoportosítottak: "A Szovjetunió mint a béke és biztonság fellegvára", "Ez Amerika", "Anglia - a tengerek egykori uralkodója", "Marshall-terv", "Észak-atlanti szerződés", "Szervezet", "Kultúrájuk", "Benelux és mások", "A szocializmus árulói". 1950-ben Kárpátalján mobil könyvtárak működtek, a könyvkereskedők és a könyvtárközi kölcsönzés hálózata, amely a lakosság minden szegmensét lefedte. 1949-ben a régióban 285 könyvkereskedő működött: 2758 olvasót szolgáltak ki. Gyakran ezeket a funkciókat a diákok látták el: „Knigonosz (Könyvhordó) Ivanov középiskolás diák - a komszomol tagja a kolhoz állattartót kiszólgálja, akit a magas tejhozamról, az állattartás termelékenységéről szóló irodalom érdekli”.¹²⁷ Különös figyelmet szenteltek a gyermekkönyvtárak tevékenységének, amely "a fiatal olvasókat a szovjet patriotizmus szellemében oktatta, olvasásukat az oktatással, haza életével, a szocialista építkezés feladataival kapcsolta össze".¹²⁸

Voltak paradoxok - a gyerekeknek elmagyarázták az ötéves terv szerepét, helyét és jelentőségét általában, valamint az egyes iparágakra vonatkozó mutatókat. Szemináriumokat és olvasási konferenciákat gyakran a gyermekkönyvtárak alapján tartottak. Például 1949-ben a regionális gyermekkönyvtárban négy olvasási konferenciát tartottak: "A természet nagy átalakulásai", "Baba" Liksztanov könyve szerint", "Orosz utazók", "A szovjet fiatalok munkája a szépirodalomban"¹²⁹. 1950 februárjában bevezették a könyvtári személyzet "tanoncképzéssel" történő oktatásának rendszerét. Ez a rendszer biztosította a "hallgatók" szakmai gyakorlatát a könyvtárak alapján 250 rubel kifizetések beérkezésével havonta. Egyenként 50 rubel külön fizetett a gyakornokokat irányító könyvtárosoknak. 1950-ben ilyen gyakorlatra került sor a Kárpátaljai Gyermekek- és Ifjúsági Regionális Könyvtár, a huszti és az ilosvai kerületi könyvtárak alapján.¹³⁰

A múzeumok munkájában az ideológiai komponens is az első helyen állt. 1950-ben két múzeum működött a régióban - Ungvár Történelmi és Helytörténelmi, valamint Munkácsi Történelmi és Helytörténelmi. Ungvári három osztályra fel volt osztva: természeti, a szovjet előtti időszak története, a szovjet időszak története. 1949 folyamán a múzeumot 11 403 ember látogatta meg. Kiállítást nyitottak Sztálin "nagy vezér" 70. évfordulójára¹³¹ 1949-ben a múzeum alapjait jelentősen feltöltötték. 104 expedíciót hajtottak végre, 25 új kitömött állatot készítettek, több mint 500 régészeti régiséget gyűjtöttek, 600-at a Munkácsi Múzeumból szereztek be, mintegy 300 ásványt és rovarot gyűjtöttek össze. Feldolgozták a régészeti anyagokat Ungvár várának és Radvánka külterületéről. Feltárások

¹²⁷ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.38. – Арк.30.

¹²⁸ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.38. – Арк.37.

¹²⁹ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.38. – Арк.38.

¹³⁰ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.32. – Арк.9.

¹³¹ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.38. – Арк.39.

kezdődtek a vár erődítményein belül, régészeti feltárásokat végeztek Munkács és Szolyva külterületén. Az alkalmazottak részt vettek az ukrainai Régészeti Intézet ásatásain is Bilké faluban.

1949-ben a Munkácsi Történeti és Helytörténeti Múzeum is számos kiállítással egészítette ki állományát, valamint "a kárpátaljai nép német-magyar betolakodóktól való megszabadulásáért és az egyetlen orosz ukrán családba való újraegyesülésért folytatott harc történelmének emlékműveivel".¹³² A múzeum alkalmazottai az Ukrán Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Régészeti Intézetének Lviv-csoportjával együtt, a történettudományok doktora, Szmeskó professzor vezetésével, részt vett a Bilké falu közelében végzett ásatásokon. Itt válogattak emléktárgyakat. A Munkácsi Múzeum a Kárpátalján élő kommunizmus-párti mozgalom és a gerillamozgalom anyagából nyitotta meg a "Kárpátaljai Népi Küzdelem Felszabadításáért" nevű kiállítást. A múzeum csatlakozott egy kiállítás szervezéséhez Sztálin születésnapja tiszteletére a városi pártirodában.¹³³

Fontos lépés volt a regionális levéltárak létrehozása. A régió Csehszlovákia részeként való tartózkodása alatt, a regionális adminisztráció 1936-ban Ungváron épült épületében 1945-ben megpróbálták létrehozni a Kárpátaljai Ukrajna Központi Állami Történeti Archívumát. 1945. január 23-án Szova, a kommunális ügyekért felelős biztos benyújtotta a KUN-nak (Kárpát Ukrajna Néptanácsa) a levéltár létrehozásáról szóló rendelettervezetet. Kárpátalján a szovjet minták szerint kialakult a kerületi és városi levéltárak hálózata (mint az NKVD levéltári osztályai) speciálisan felszerelt helyiségeket vittek az archívumba.¹³⁴ A Kárpátaljai Ukrajna Központi Állami Történeti Archívumát az SZKP Központi Bizottságának 1945. augusztus 25-i és a KUN 1945. november 6-i határozatával hozták létre. 1946-ban a Zákárpátszka oblaszty kialakulásával összefüggésben átszervezték Kárpátaljai Regionális Állami Levéltárrá. Vezetője 1945-1950-ben Neklesza volt. A levéltár 1961-ig a regionális rendőri osztályhoz, 1961-1988 - a kárpátaljai regionális végrehajtó bizottság levéltári osztályának volt alárendelve. 1980 óta - Állami Levéltárrá vált, amely 1989 óta Ukrajna Fő Archívumának része lett. 1945-1950-ben az igazgatóság és levéltárak Ungváron, a KUKP és a KUN Központi Bizottságának egyik igazgatási épületében voltak. A speciális tárolók hiánya miatt a dokumentumokat sokáig nem megfelelő helyiségekben tárolták: az egykori tartományi épület helyiségeiben, az újság szerkesztőségében stb. Sok fondot megsemmisítettek, különösen 1946-ban Beregszászban-ban 15 autó archívum anyagokat és dokumentumokat égettek el. A dokumentumok nagy része rendezetlenül maradt.¹³⁵

¹³² ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.38. – Арк.39.

¹³³ ДАЗО. – Ф.Р-842. – Оп.1. – Спр.38. – Арк.40.

¹³⁴ Архівні установи Закарпаття. – Ужгород, 2015. – С.10-11.

¹³⁵ ДЕЛЕГАН М. До питання про історію архівної справи на Закарпатті // Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи. – Ч. 1. – К., 1997. – С.142-147.

1946. március 15-én a regionális végrehajtó bizottság határozatával a magyar és a csehszlovák időszak összes dokumentuma átkerült a regionális archívumba.¹³⁶ Az anyaggyűjtést a bűnüldöző szervek felügyelete alatt végezték, ennek eredményeként az egyházi közösségek jelentős része levéltári dokumentumok nélkül maradt. Barbár módon kezelték a beregszászi zsidó vagyont, ahol szinte minden iratokat elégették. A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye gyűjteményét 1949-es felszámolása után megsemmisítettek. A cenzorok alapos ellenőrzése után az iratokat és a könyvtárat felosztották a regionális levéltár, az Ungvári Egyetem könyvtára és a Kárpátaljai Helytörténeti Múzeum között, és néhányat megsemmisítettek. Ehelyett a levéltár tartalmazza azokat az anyagokat, amelyekre a szovjet kormánynak szüksége van a szocialista átalakítások végrehajtásához. A háború utáni Csehszlovákia területéről ide kerültek a Magyar Királyság Mezőgazdasági Minisztériumának Hegyi Kirendeltségének iratai, amelyek jelentős információkat tartalmaztak a hegyvidéki területek potenciáljáról.¹³⁷ Az első szovjet dokumentum anyagok voltak a falusi tanácsok munkájáról, valamint a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának első választásairól, amelyekre 1946. február 10-én került sor Kárpátalján. 1948-ban már csaknem 1,3 millióan koncentráálódtak a levéltárban. tároló egységek.¹³⁸ Az anyagokat Ungváron és Munkácsban tárolták, ahol 1946-1982 között. a regionális levéltárnak saját fiókja volt. 1953-ban. az archívumot az osztrák kormány egy befejezetlen börtönbe helyezte át Beregszászban. Így a dokumentumok rendszerezése lelassult, és sokáig tartott, amíg a szükséges dokumentumok elérhetővé váltak a kutatás számára. 1949-ben megszervezték a regionális pártarchívumot, amely a regionális állami levéltáraktól függetlenül működött. Ide koncentrálódtak a Csehszlovákiai Kommunista Párt kárpátaljai regionális szervezetének dokumentumai, valamint a regionális, kerületi és elsődleges szintű párt- és komszomolszervezetek dokumentumai. Ha a szovjet előtti időszak iratait az Állami Levéltár alkalmatlan helyiségeiben őrizték, akkor a pártlevéltár dokumentumaihoz 1986-ban. külön épületet építtettek. A Szovjetunió összeomlásával ezt az épületet a regionális levéltárba adták át.

Így a háború utáni Kárpátalján a "kulturális forradalom" vitathatatlan pozitívuma jelentős számú intézmény létrehozása volt: könyvtárak, múzeumok, levéltárak, színházak, kórusok, amatőr csoportok. De a kultúrában mindenütt heves totalitarizmus uralkodott. Kárpátalját eltávolították az európai kulturális térből. A régió lakói abban reménykedtek, hogy a "felszabadulás" után szabad "új élet" lesz saját kultúrájuk megteremtésével. A szovjet rezsim azonban a kulturális intézményeket a

¹³⁶ Архівні установи Закарпаття. – Ужгород, 2015. – С.12.

¹³⁷ Анотований перелік описів фондів угорського походження Березівського підрозділу Державного архіву Закарпатської області до 1918/1919 рр. – та за 1938-1944/1945 рр. / укл. М. МІСЮК, О. КУТАШІ. – Будапешт, 2014. – С.12.

¹³⁸ u.o.

"szovjet ember" ideológiai ellenőrzésének, beidegződésének és oktatásának eszközévé változtatta, és a különböző kulturális eseményeket kötelező rituálék kísérték a kommunista párt és vezetőinek "bölc" politikájának tiszteletére.

Összefoglalás

Az adott munka során a fő cél a propaganda fogalmának, a társadalomra gyakorolt fő hatás és annak következményeinek feltárása volt. A szovjet hatalom kialakulása és megalapozása Kárpátalján, hatása a társadalom különböző szféráira, különös tekintettel a régió papságára és nemzeti kisebbségeire, különösen a kárpátaljai magyarokra. A kommunisták küzdelme a "rossz" és "képtelen" emberek ellen, különféle módszerekkel, különösen erőszak felhasználásával. Vagy fordítva, a társadalom újratestesüléseinek feltételeinek megteremtése a maga módján.

A fentiek alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a kommunizmus háború utáni Kárpátaljára érkezése nemcsak anyagi, hanem mentális hatással is volt az emberekre. Mivel azokban a napokban a nyelvnek és a nemzetiségnek nagy jelentősége volt, az ember további sorsa és élete ettől függött. Ennek eredményeként a szovjet hatalom Kárpátaljára érkezésének számos előnye számos intézmény létrehozása volt: könyvtárak, múzeumok, levéltárak, színházak, kórusok és amatőr művészeti osztályok. De Kárpátalját eltávolították az európai kulturális térből. A régió lakói abban reménykedtek, hogy a "felszabadulás" után szabad "új élet" lesz saját kultúrájuk megteremtésével. A szovjet rendszer azonban a kulturális intézményeket a "szovjet ember" ideológiai ellenőrzésének, beidegződésének és oktatásának eszközévé változtatta, és a különböző kulturális eseményeket kötelező rituálék kísérték a kommunista párt és vezetőinek "bölcsh" politikájának tiszteletére.

Резюме

Тема роботи: «Виникнення та функція радянської пропаганди на Закарпатті»

В ході даної роботи, головною метою було розкрити поняття пропаганди, основний вплив на суспільство та її наслідки. Утворення та встановлення радянської влади на території Закарпаття, її вплив на різні сфери суспільства, зокрема на духовенство та на нацменшини краю, в особливості на угорців Закарпаття. Боротьба комуністів проти «неправильних», та «непіддатних» осіб, за допомогою різних методів, особливо силових. Або ж навпаки створення умов для перетворення суспільства на свій лад.

Базуючись на вищесказаному, можна зробити висновок, що прихід комунізму на післявоєнне Закарпаття, мав характерний вплив на людей, не тільки в матеріальному аспекті, але й ментальному. Тому що, в ті часи мова і національність мали велике значення, від того залежала подальша доля людини та її життя. Як результат, кількома перевагами приходу радянської влади на післявоєнне Закарпаття було створення великої кількості установ: бібліотек, музеїв, архівів, театрів, хорів та класів художньої самодіяльності. Закарпаття вилучалося з європейського культурного простору. Населення краю сподівалося, що після «визволення» настане вільне «нове життя» з творенням власної культури. Проте радянський режим перетворив заклади культури на інструмент ідеологічного контролю, індоктринації та виховання “радянської людини”, а різноманітні культурницькі події супроводжувалися обов’язковими ритуалами на честь «мудрої» політики комуністичної партії та її вождів.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Levéltári források:

1. ДАЗО. – Ф.Р-842.
2. ДАЗО. – Ф.Р-8.
3. ДАЗО. – Ф.Р-190.
4. ДАЗО. – Ф.Р-1.
5. Центральный архив Министерства обороны Российской Федерации (a továbbiakban: ЦАМО РФ) –Ф.-244.

Kiadványok

6. Архівні установи Закарпаття: *Державний архів Закарпатської області*. - Ужгород: Видавництво ФОП Сабов А.М., 2015

Monográfiák, szakkönyvek, visszaemlékezések:

7. BOTLIK JÓZSEF – DUPKA GYÖRGY: *Ez hát a hon ... (Tények, adatok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéből 1918–1991)*. Budapest-Szeged. 1991.
8. BOTLIK JÓZSEF: *Kárpátalja, mint Zakarpatszka-Ukrajna autonóm szovjet tagköztársaság*. 1.rész. In: Valóság. 10.sz.
9. BOTLIK JÓZSEF: *Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján II*. Nyíregyháza. 2005.
10. BOTLIK JÓZSEF: *Hármas kereszt alatt. Görögkatolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646–1997)*. Budapest, 1997.
11. BAJOMI LÁZÁR ENDRE (összeáll.): *A szürrealizmus*, Gondolat Kiadó, Bp., 1979
12. BOGNÁR ZALÁN: *A kelet-közép- és a délkelet-európai németiség deportálása szovjetunióbeli kényszermunkára 1944/45, különös tekintettel Magyarországra*. Deliberationes 8. 2015
13. BOGNÁR ZALÁN: *A kárpátaljai magyar és német polgári lakosság tömeges elhurcolása szovjet hadifogságba*. Orpheus Noster 4. 2012
14. BALOGH SÁNDOR: *Sorsüldözöttek*. Ungvár–Budapest, 1992.
15. BÁN D. ANDRÁS: *Angolszász tervek kelet-közép-európai konföderációk létrehozására a második világháború alatt*. Regio 1997
16. DANCs KATINKA: *Kultúra – iskola – nemzeti azonosságtudat. A nemzeti identitás értelmezése és vizsgálatának lehetőségei általános iskolások körében*. Magyar pedagógia 2016/4.
17. DEWEY JOHN (1927) *The Public and Its Problems*. New York, Henry Holt
18. DUPKA GYÖRGY: *A mi golgotánk. A kollektív bűnösség elvének alkalmazása a kárpátaljai magyarokkal és németekkel szemben*. Ungvár–Budapest, 2014.
19. DUPKA GYÖRGY: *Egyetlen bűnük magyarságuk volt*. Budapest, 1993.

20. DUPKA GYÖRGY: *Halottaink 1944–1959*. Ungvár, 2014.
21. ECO UMBERTO: *A rossz ízlés struktúrája*. (Fordította Szabó Győző) In: Eco, Umberto (1976) *A nyitott mű*. Budapest, Gondolat.
22. FEDINEC CSILLA – VEHES MIKOLA, szerk., *Kárpátalja 1919–2009: Történelem, politika, kultúra* (Budapest: Argumentum – MTA Kisebbségkutató Intézet) 2010
23. FEDINEC CSILLA: *A Csehszlovákiától a Szovjetunióhoz csatolt Kárpátalja magyar kisebbségének helyzete: 1944–1946*. In: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Szerk. Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László. Budapest, 2008.
24. FEDINEC CSILLA: *Fejezetek a kárpátaljai magyar közoktatás történetéből (1938– 1991)*. Budapest, 1999.
25. FÜLÖP MIHÁLY: *Befejezetlen béke: a Külügyminiszterek Tanácsa és a magyar békeszerződés, 1947*. Budapest, 1994.
26. GÁL JÁNOS: *A politikai propaganda funkcióiról* in. *Korunk* 1982.
27. GULÁCSY LAJOS: *A kárpátaljai református egyház történelme 1944–1990 közt*. In: *Kárpátaljai református templomok*. Szerk. Radvánszky Ferenc. Ungvár– Beregszász, 2000.
28. HAJDU TIBOR: *A szovjet és a magyar vezetés kapcsolata, 1945–1953*. In: *Évkönyv V*. Szerk. Bak János. Budapest, 1997.
29. ILKO.V. *A boldogság felé*, 1975
30. JAKUSNÉ HARMOS ÉVA: *A kereskedelmi és a politikai propaganda nyelvi eszközei*. Magyar Nyelvőr, 2005.
31. KOSZTYÓ GYULA: *Kárpátalja szovjetizálásának hatása a magyar kisebbség identitására: 1944–1953*. In: *Változó világ – változó közösségek a Kárpátmedencében*. Szerk. Fedinec Csilla – Szoták Szilvia. Budapest, 2013.
32. KOCSIS KÁROLY – KOCSISNÉ HODOSI ESZTER: *Magyarok a határainkon túl – a Kárpátmedencében*. Budapest, 1991.
33. KOROM MIHÁLY: *A magyar kommunista emigráció vezetőinek tevékenysége a Szovjetunióban a második világháború idején*. *Múltunk* 1997.
34. LASSWELL HAROLD D: *Propaganda Technique in the World War*. New York, Knopf. 1927.
35. M. TAKÁCS LAJOS (szerk.): *Aprópénz a történelem színpadán: a kárpátaljai magyar nyelvű sajtó 1945–1948*. Ungvár, 1994.
36. MOLNÁR JÓZSEF – MOLNÁR D. ISTVÁN: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász, 2005.

37. MÓRICZ KÁLMÁN: *Kárpátalja sorsfordulói*. Budapest, 2001.
38. MOLNÁR D. ERZSÉBET: *Kárpátaljai magyarok a Szovjetunió hadifogoly- és munkatáborában*. Debrecen, 2015.
39. OROSZ ILDIKÓ: *A magyar nyelvű oktatás esélyei Kárpátalján*. Ungvár, 1995.
40. OFICINSZKIJ ROMÁN: *Megtűrt pravoszlávok és üldözött reformátusok*. In: *Kárpátalja, 1919–2009: történelem, politika, kultúra*. Szerk. Fedinec Csilla – Vehes Mikola. Budapest, 2010.
41. OFICINSZKIJ ROMÁN: *Magyar oktatásügy és internacionalizmus*. In: *Kárpátalja, 1919–2009: történelem, politika, kultúra*. Szerk. Fedinec Csilla – Vehes Mikola. Budapest, 2010.
42. OFICINSZKIJ ROMÁN: *Szekularizáció szovjet módra*. In: *Kárpátalja, 1919–2009: történelem, politika, kultúra*. Szerk. Fedinec Csilla – Vehes Mikola. Budapest, 2010.
43. PRATKANIS ANTHONY R. – ARONSON ELLIOT: *A rábeszélőgépek – élni és visszaélni a meggyőzés mindennapos mesterségével*. Budapest, Ab Ovo, 1992.
44. ROMSICS IGNÁC: *Az 1947-es párizsi békeszerződés*. Budapest, 2006.
45. ROMSICS IGNÁC (szerk.): *Amerikai béketervek a háború utáni Magyarországról – Az Egyesült Államok Külügyminisztériumának titkos iratai, 1942–1944*. Gödöllő, 1992.
46. ROSENGREN, KARL ERIK: *Kommunikáció*. Budapest, Typotex, 2008.
47. SZABÓ GYÖRGY: *Tövises út az egységhez*. Intermix Kiadó. Ungvár-Budapest. 1999.
48. S. BENEDEK ANDRÁS: *Kárpátalja története és kultúrtörténete*. Budapest, 1994.
49. SÍKLAKI ISTVÁN: *A meggyőzés pszichológiája*, Scientia Humana, Bp., 1994
50. TABORSKY, EDWARD: *President Edvard Beneš*. Stanford, 1981.
51. TORNAI CSONGOR GÁSPÁR: *Gyöngyösi János külügyminiszteri tevékenysége az 1946-os moszkvai tárgyalásig*. Budapest, 2017.
52. URBÁNYI JÁNOS: *A reklám kézikönyve. A kereskedelmi szakoktatás könyvtára*. Budapest, Kereskedelmi Szakiskolai Tanárok Országos Egyesülete, 1930.
53. VIRÁNYI PÉTER: *Több mint reklámtörténelem*. Budapest, Gondolat. 2017
54. VIRÁNYI PÉTER: *A propaganda természete* Jelkép 2019/3.
55. БОРТНЯК, Я.М.-МЕЗОВЦЕВА, М.Б.-ХАРЧЕНКО, С.К.: *Нариси історії Комуністичної Партії України*. Видавництво політичної літератури України. Київ. 1971.
56. ГРАНЧАК, І.-БАЛАГУРІ, Е.-ГРИЦАК, І.-ІЛЬКО, ПОП.-ПОП, І.: *Нариси історії Закарпаття (1918–1945)*. Том II. Закарпаття. Ужгород. 1995.

57. ГАБОРЕЦЬ В.: *Передумови культурного відродження // Нариси історії Закарпаття. Том III (1946-1991).* – Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ управління в справах преси та інформації, 2003.
58. ДЕЛЕГАН М.: *До питання про історію архівної справи на Закарпатті // Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи.* – Ч. 1. – К., 1997.
59. КАПІТАН Л.: *Етнокультурний розвиток Закарпаття у контексті радянзації краю 1944-1964 рр.* – К., 2013.
60. МІЩАНИН В.: *Втручання цензури в діяльність редакцій газет, бібліотек та книготоргівлі на Закарпатті в 1944-1950 рр. // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації.* – Випуск 27. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2012.
61. МІЩАНИН В.: *Творення «радянської» культури на Закарпатті в 1946-1950 рр. // Історія України: сучасні виклики: мат. наук. конф.* – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015.
62. МІЩАНИН В.: *«Всенародні» свята Народної Ради Закарпатської України (1944-1945 рр.) як елемент радянзації Закарпаття // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Історичні науки. Всесвітня історія. Історія України. Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.* – №8 (297) грудень 2015.
63. МІСЮК М., КУТАШІ О.: *Анотований перелік описів фондів угорського походження Берегівського підрозділу Державного архіву Закарпатської області до 1918/1919 рр. – та за 1938-1944/1945 рр.* Будапешт, 2014.
64. ФІТАС П.: *Фізична культура, спорт, туризм / П.Ф. Фітас // Нариси історії Закарпаття. Том III (1946-1991)*
65. ФЕДОРІВ Р. *"Дзвін" // Література та мистецтво Літературна Україна.* – 2000. – С. 22-48.

Internet források:

66. <http://journals.tsu.ru/uploads/import/1224/files/Rusin%201-2010%2032-43.pdf>
67. FEKETE FERENC *A reklám és a propaganda.* in. Korunk, 1940/2. Elérhető: http://www.epa.oszk.hu/00400/00458/00360/pdf/Korunk_EPA00458_1940_02_111-116.pdf (2021.04.02)
68. FEDINEC CSILLA - OFICINSZKIJ ROMÁN *Szóvjét múlt* Elérhető: http://real.mtak.hu/19325/1/04_02_fedinec_oficinszkij_szovjet_u_122735.499561.pdf?fbclid

=IwAR1gjJo8bL7dRSeLx8C74_aUMaTYiLXI2kIjtmRiSA8N6ep1s2D8Hn80gyQ
(2021.04.09)

69. KISS BALÁZS *Missziótól marketingig.* Médiakutató, 2006/tavaszi. 2006 Elérhető:
http://www.mediakutato.hu/cikk/2006_01_tavaszi/01_missziotol_marketingig (2021.03.23)

70. KOSZTYÓ GYULA *A szovjet propaganda-tevékenység főbb jellemzői Kárpátalján (1944–1950)*
Elérhető:
http://kotetek.rodosz.ro/2012/tanulmanyok/Kosztjo_Gyula.pdf?fbclid=IwAR1nHDntYjpAguFiGSsxvIwYAPSI808o00JdJ2CqGKVQXJm1UWd0ign0Xo (2021.04.12)

MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet „Ukrajna szabad!””Dicsőség a Vörös Hadseregnek!”

Forrás: Huszti helytörténeti múzeum

2. sz. melléklet „Győzelemmel”

Forrás: Huszti helytörténeti múzeum

3. sz. melléklet „Éljen és boldoguljon a Vörös Hadsereg által felszabadított szovjet újraegyesített ukrán föld”

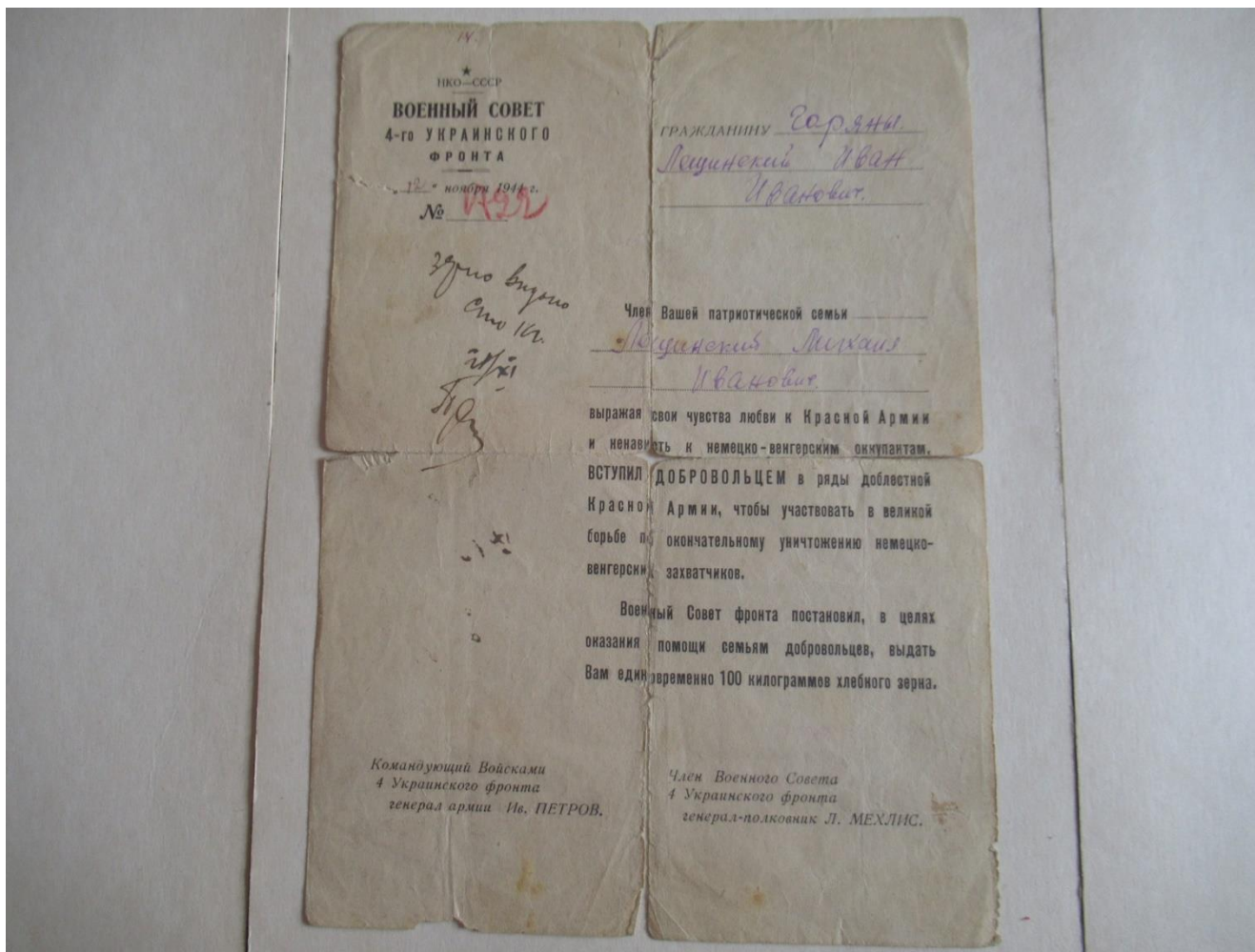
Forrás: Huszti helytörténeti múzeum

4. sz. melléklet “Dicsősség a nagy Sztálinnak”

Forrás: Alekszik Igor magántulajdona

5. sz. melléklet A 4. Ukrán Frontba önkéntes jelentkezési lapja

Forrás: Huszti helytörténeti múzeum

6. sz. melléklet Manifesztum a Kárpátaljai Ukrajna Népi Bizottságainak első kongresszusáról a Kárpátontuli Ukrajna Ukrajna Szovjet-Ukrajnával történő újraegyesítéséről

Forrás: Lehoczky Tivadar Kárpátaljai Megyei Helytörténeti Múzeum

7. sz. melléklet A Kárpátontuli Ukrajna zászlaja és mottója „Éljen Kárpátontuli Ukrajna és Szovjet-Ukrajna újraegyesítése”

Forrás: Lehoczky Tivadar Kárpátaljai Megyei Helytörténeti Múzeum

8. sz. melléklet Munkács lakosainak tüntetése a Kárpátaljai Ukrajna Szovjet-Ukrajnával való újraegyesítéséről szóló 1944. novemberi aláírás tiszteletére

Forrás: Lehoczky Tivadar Kárpátaljai Megyei Helytörténeti Múzeum

Forrás: Huszti helytörténeti múzeum

10. sz. melléklet Ünnepség május 1-jén Ungváron 1946

Forrás: «Закарпатська правда» 4 травня 1946 р.

11 sz. melléklet Ünnepség május 1-jén Ungváron 1946

Forrás: «Закарпатська правда» 4 травня 1946 р.

12. sz. melléklet Ünnepség május 1-jén Ungváron 1946

Forrás: «Закарпатська правда» 4 травня 1946 р.

13. sz. melléklet A Zákárpátyszká oblaszty Amatőr művészeinek csoportja, akik kiránduláson voltak Harkivban, Sztálinoban, Mariupolban, Dnipropetrovszkban, Zaporizsjában

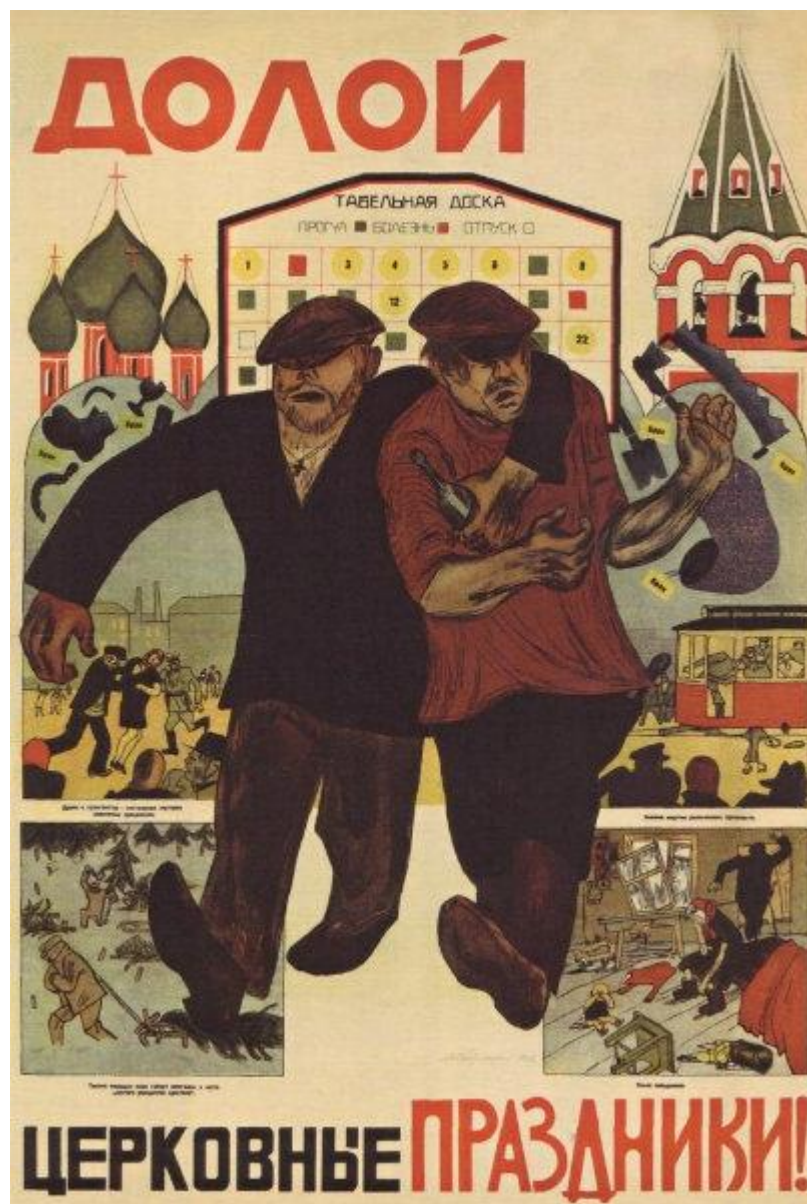
Forrás: «Закарпатська правда» 13 вересня 1946р.

14. sz. melléklet Könyvtárba felhívó plakát „Mindenki a könyvtárba minden munkásnak, szegénynek, kolhozosnak könyvtár olvasónak kell lennie”

Forrás: Alekszik Igor magántulajdona

15. sz. melléklet Vallás elleni plakát „Le az egyházi ünnepekkel”

Forrás: Alekszik Igor magántulajdona

16. sz. melléklet Vallás elleni plakát „Le az ősi régi faluval”

Forrás: Alekszik Igor magántulajdona

17. sz. melléklet Vallás elleni plakát „Harc a vallás ellen harc a szocializmusért!”

Forrás: Alekszik Igor magántulajdona

18. sz. melléklet Vallás elleni plakát „Húsvéti tojás”

Forrás: Alekszik Igor magántulajdona

19. sz. melléklet Andropov idején bevezetett „az ideológiailag káros zenei csoportok és előadók listája”

ПРИМЕРНЫЙ ПЕРЕЧЕНЬ ИДЕЙНО ВРЕДНЫХ МУЗЫКАЛЬНЫХ ГРУПП ИСПОЛНИТЕЛЕЙ 1984 г.

СЕКС ПИСТОЛЗ	(панк, насилие)
Б-52	- " -
МЕДНЕСС	- " -
КЛЕШ	- " -
СТРИГЛЕРС	- " -
КИСС	(неофашизм, панк, насилие)
КРОКУС	(насилие, культ сильной личности)
СТИКС	(насилие, вандализм)
АЙРОН МЭЙДЕН	(насилие, религиозное мракобесие)
ДЖУДАС ПРИСТ	(антикоммунизм, расизм)
ЭЙ СИ ДИ СИ	(неофашизм, насилие)
СПАРКАС	- " -
БЛЭК САББАТ	(насилие, религиозное мракобесие)
ЭЛИС КУПЕР	(насилие, вандализм)
НАЗАРЕТ	(насилие, религиозный мистицизм)
СКОРПИОН	(насилие)
ЧИНГИЗ ХАН	(антикоммунизм, национализм)
ЮФО	(насилие)
ПИНК ФЛОЙД	(извращение внешней политики СССР)
ТОЛКИНХЕРЗ	(миф о советской угрозе)
НЕРРОН	(фанатизм)
БАХОННОН	- " -
ОРИЧИРЖИНЕНЗ	(секс)
ДОННА САМЕР	(эротизм)
ТИНА ТЕРНЕР	(секс)
ДЖАМИЕР ЭНГЛИИ	(секс)
КЕНЕД ХЭЙ	(гомосексуализм)
МАНИШ МЕШЕН	(эротизм)
РАМОНЗ	(панк)
ДЖУЛИО ИГЛЕЗИОС	(неофашизм)
БАН ХЭЙ ЯН	(антисоветская пропаганда)
Я ЗОО	(панк, насилие)
ДАНИЧ МЭД	(насилие)
ВИЛИДЖ ПИПЛ	- " -
ЭЭ ТЭН СИ СИ	(неофашизм)
БЛОНДИ	(панк, насилие)

Forrás: Alekszik Igor magántulajdona

Ім'я користувача:
Моца Андрій Андрійович

ID перевірки:
1007967735

Дата перевірки:
21.05.2021 16:28:38 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet

Дата звіту:
21.05.2021 16:35:15 EEST

ID користувача:
100006701

Назва документа: DobzseneckyKrisztian_MA

Кількість сторінок: 74 Кількість слів: 18114 Кількість символів: 145408 Розмір файлу: 2.50 MB ID файлу: 1008060892

16.3% Схожість

Найбільша схожість: 7.56% з Інтернет-джерелом (http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/6175/1/325_337_Tornai.pdf)

16.3% Джерела з Інтернету

302

Сторінка 76

Пошук збігів з Бібліотекою не проводився

0.69% Цитат

Цитати

7

Сторінка 77

Не знайдено жодних посилань

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Замінені символи

9

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіт

